

ՌՈՒՄԻՆ ՕՐԹՈԴՈՔՍ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԵՏ ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷԼ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՌԻՄ

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի Եղբայրական հրավերով, Ն. Ս. Օթուքյան դահակալության տասնմեկերորդ տարեգարձի ուրախ առիթով, սեպտեմբերի 29-ին, հինգշաբթի օր, Մ. Աթոռ է ժամանում ուսման օրթուղորս Եկեղեցու պետ, Ն. Մարտիրոս Ժուստինյան պատրիարք, փոխադարձելով նաև Հայոց Հայրապետի 1965 թվականի հունիսին Ռումինիա կատարած այցելությանը:

Ն. Մարտիրոս շքախմբի կազմում էին Արադի դեր. Եպս. Թեոփիլատ, պատրիարքական փոխանորդ դեր. Վիսաբիոն Եպիսկոպոս, պատրիարքարանի բարաուղարներ՝ Ի. Գաջիու և Ն. Վազակու արժանապատիվ բաժանա հայրերը:

Ռումին Եկեղեցու պետին ուղեկցում էր նաև Ռումինիայի և Բուլղարիայի թեմի հայոց առաջնորդ, Ս. Տիրալ Եպս. Մարտիրոսյան, Բուխարեստի թեմական խորհրդի նախագահի տեղակալ, դոկտ. Գր. Բամբուկյանը և թեմականի անդամ, ժողովրդական նկարիչ Հր. Ավագյանը:

Ժամեր 10 անց 20 րոպեին, ինքնաթիռ, որով ճամփորդում է հարգարժան Հյուրը Բուխարեստից մինչև Երևան, Մոսկովայի ճանապարհով երկար ու հանգիստ թռիչքից հետո, իջնում է օդանավակայան:

Քույր Եկեղեցու հոգևոր պետին անձամբ դիմավորում է Հայոց Հայրապետը՝ շրջապատված իր շքախմբով, որի կազմում են՝

Տ. Հայկազուն, Տ. Կոմիտաս, Տ. Հուսիկ, Տ. Վահան սրբադանները, Տ. Մուշեղ, Տ. Գրիգոր, Տ. Ներսես, Տ. Նարեկ վարդապետները, ուխտավորաբար Մ. Աթոռ ժամանած Տ. Գաբրիել ծ. վրդ. Նազանյանը (Վաչինգառն), Տ. Գյուտ ծ. վրդ. Նազալյանը (Փարիզ), Տ. Գևորգ ծ. վրդ. Կարապետյանը (Բեյրութ), Տ. Վազգեն վրդ. Քեչիշյանը (Մարսել), Գերագույն հոգևոր խորհրդի և Վերսուլիի հանձնաժողովի անդամները, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրական և Հոգևոր Ճեմարանի դասախոսական կազմը, մայրավանդի պաշտոնակատները, Երևանի թեմական խորհրդի, Եկեղեցական վարչության անդամները, բաժանալից դասը և համապատասխանների հոգևորականները:

Ինքնաթիռի կամրջակի վրա Ն. Մարտիրոսյան Ժուստինյան պատրիարքի հայանվելը դիմավորվում է ջերմ ծափահարություններով:

Հայոց աշխարհը բարի գալուստ է մաղթում Եղբայրական ուսման ժողովրդի հոգևոր պետին:

Հուլիս, թեյադրական ու զեղեցիկ է պահը, երբ երկու Եկեղեցիների պետերը՝ Ժուստինյան պատրիարքը և Վազգեն Ա Հայոց Հայրապետը դրկախառն ողջուղությամբ են, և նրանց ի Քրիստոս սիրո և միության համբույրի մեջ մի անգամ ևս նվիրագործվում են հայ և ուսման Եկեղեցիների, երկու ժողովուրդների հոգևոր, մշակութային կապերը:

Հարգարժան Հյուրի ժամանումը ողջունում են նաև Հայկական ՄՍՀ Միևիստրների սովետին առնթբեր, եկեղեցական գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալլաբյանը և տեղակալ Ս. Հովհաննիսյանը:

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

Մ. Տաճարի զանգերը հանդիսավոր ու տոնական ղողանջում են:

Երկու Հայրապետները ամպհովանու ներքո եկեղեցական թափորով ու «Հրաշափառ»-ով առաջնորդվում են Մ. Տաճարը, ուր մուտք են գործում «Ուրախ լեր, Մ. եկեղեցի» շարականի հնչյունների ներքո:

Իջման Սուրբ սեղանի առաջ երկու Հայրապետները իրենց երկրպագությունն ու ագոթքը անելուց հետո, առաջնորդվում են ատյան՝ «Էջմիածինն ի հօրէ» շարականի հաղթական հնչյունների ներքո: Ձախակողմյան դասում, ռումին օրթոդոքս եկեղեցու պետի համար պատրաստվել է մասնավոր գահ:

Տոնականորեն զարդարված Մ. Տաճարի կամարների տակ թնդում է «Փառք քեզ, Տէր Աստուած» քարոզ-մաղթանքը, որպեսզի «անփորձ ու անխռով պահպանես քրիստոնէական եղբայրութիւնն մեր»: Մ. Տաճարում ներկա բոլոր հավատացյալները իրենց սրտաբուխ «ամէն»-ներով հաստատում, ամրապնդում են սիրո և եղբայրության այդ բարի ցանկությունները:

Հայոց Հայրապետը գահի վրայից ողջունի և բարի գալստյան իր եղբայրական խոսքն է ուղղում ռումին օրթոդոքս եկեղեցու սրբազան պետին:

«Փառք բարին Աստուծոյն այս լուսավոր օրվան համար, զոր կշնորհե մեզի:

Ձերդ Սրբություն, սիրեցյալ Եղբայր մեր Ժուստինիան պատրիարք, անսահման ուրախությամբ կըսենք Ձեզի բարի եկաք մեր մեջ, հայոց բազմահազարամյա հողին վրա, Սուրբ Էջմիածնի կամարներում ներքև:

Հայաստանյայց Եկեղեցին, մեր հավատացյալ ժողովուրդը, մենք բոլորս իրոք երջանիկ ենք, որ հաճեցաք Մեր եղբայրական հրավերը ընդունիլ և այցելել Մեզ երկրորդ անգամ ըլլալով, ի գլուխ պատկառելի պատվիրակության մը ռումեն օրթոդոքս սուրբ եկեղեցւի:

Մեր ուրախությունը, Մեր գոհունակությունը առավել ջերմագին է մանավանդ, որ Մեր հիշողության մեջ կենդանի է և վառ այն փառավոր ընդունելությունը, զոր վաղելեցինք Մենք անցյալ տարի, երբ այցելեցինք Ռումինիա, իբրև հյուրը Ձերդ Սրբության և ռումեն օրթոդոքս եկեղեցիին: Մենք երբեք-

երբեք պիտի չմոռանանք այն սքանչելի պահերը, զոր ապրեցանք Ձեր կողքին: Եվ այժմ, այստեղ Մեր տունին մեջ պիտի ջանանք ցույց տալու Ձերդ Սրբության Մեր խոր գնահատանքը և սերը, ինչպես և մեր եկեղեցւո ապաստվորները և հավատացյալները իրենց երախտագիտությունը և հարգանքը: Այս բարձր այցելությունը, այս եղբայրական մեր հանդիպումը, անտարակույս, առիթ մը ևս պիտի հանդիսանա, որպեսզի առավել ամրապնդվին մեր եկեղեցիներու և ժողովուրդներու միջև բարեկամության և գործակցության կապերը, քրիստոնէական միության ոգիով, ինչ որ արդեն ավելի քան վեց դարերու անցյալ մը ունի ռումեն երկիրներու հողին վրա:

Կհավատանք, թէ հաճելի է Աստուծո և օգտակար մեր եկեղեցիներում համար, շարունակել հյուսել ոսկի թելը մեր քրիստոնէական եղբայրության:

Այս պահու հույժ ցանկալի է Մեզի, ավելացնել նաև անկեղծ սիրո և հիացումի խոսք մը ռումեն ազնիվ և քաջակորով ժողովուրդին, և անոր վերածնած սքանչելի երկրին՝ սոցիալիստական Ռումինիային, որ այնքան շինարար թոհչքով և ոգեկան ուժերով կկերտե իր համար իրապես ոսկի ապագա մը, այնպես, ինչպես երգած են երբեմն ռումեն ազգի բանաստեղծները:

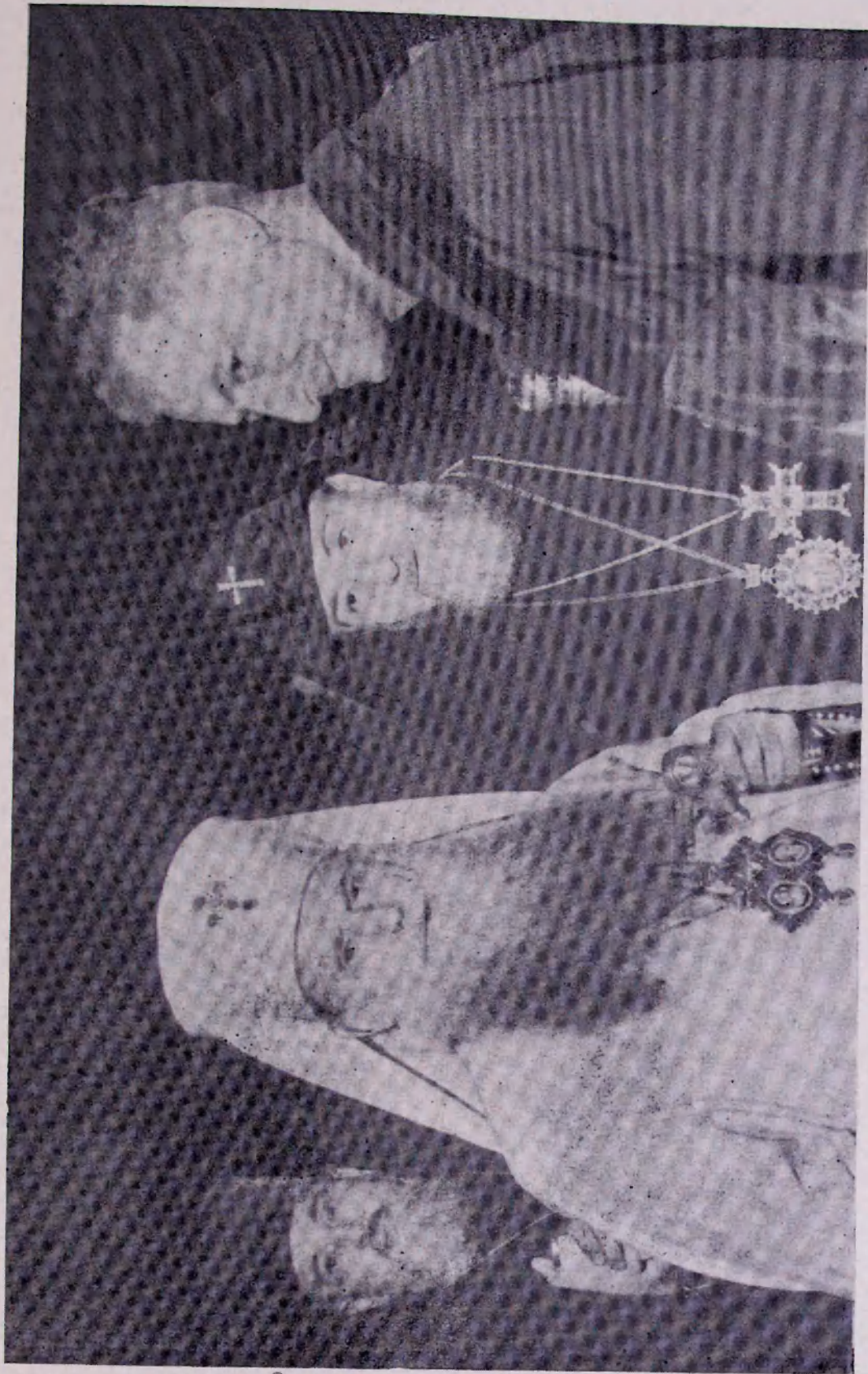
Թող ապրի՝ և հավետ ծաղկի՝ խաղաղության մեջ կենսուրախ և աստվածաւեր ռումեն ժողովուրդը և ռումեն օրթոդոքս սուրբ եկեղեցին:

Թող ապրի՝ թող երկար ապրի՝ Ռումինիայի ամենապատիվ Ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը, որպեսզի մինչև խոր ծերությունը շարունակե իր սուրբ առաքելությունը իբրև բարի հովվապետ՝ ռումեն հավատացյալ ժողովուրդի և իբրև հզոր սյուն Բրիստոսի եկեղեցւի:

Ձերդ Սրբություն, սիրեցյալ Եղբայր Մեր, այս մտածումներով և զգացումներով կողջունենք զՁեզ անխառն սիրով: Նույն սիրով կողջունենք նաև Ձեր պատկառելի շքախումբի անդամները՝ Նորին Սրբազնություն Վիսարիոն եպիսկոպոսը, Նորին Սրբազնություն Թեոկտիստ եպիսկոպոսը և արժանապատիվ քահանա հայրեր՝ Եոան Գաջիոն և Նիկոլայ Կազակուն:

Շատ ուրախ ենք նաև, որ Ձերդ Սրբության պատվիրակության հետ կուգա նաև մեր սիրելի Տիրապր եպիսկոպոսը, բարեջան առաջնորդը՝ Ռումինիո և Բուլղարիո մեր հավատացյալ հոտի, զոր կողջունենք հայրական սիրով և օրհնությամբ:

«Ձճանապարհս քո, Տէր, ցոյց մեզ և զշաւիղս քո ուսո մեզ, առաջնորդեա մեզ ի

Տ. ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆ, Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԿԸ, ՎԵՆԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ ԵՎ ՀՍՍՀ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՄՈՎԵՏԻՆ ԱՌՆԹԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ ԳՈՐԾԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ Կ. ԴԱՎԱՔՅԱՆԸ ՕՂԱՆԱՎԱԿԱՅԱՆՈՒՄ (Մեղակոթելի 29-ից)

ճշմարտության քում և ուստ մեզ, զի դու ես Աստուած Փրկիչ մեր» (Մաղմուս, ԻՊ. 5):

Հայոց Հայրապետի խոսքի ուժեղությունը թարգմանությունը ընթերցում է հայրենազարժ ուժեղությամբ, այժմ նրանի օտար լեզուների ինտերպրետի զստախոս Կայծակ Աթանասյանը:

Նորին Սրբություն S. Ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը, Հայոց Հայրապետի ողջունի խոսքին պատասխանում է հետևյալ ճառով:

«Ողորմած Աստծո օգնությամբ, երկրորդ անգամ լինելով ուրեք եկեղեցիում Հայաստանի ասպնջական հողի վրա՝ ութ տարի հետո Մեր առաջին այցելությունից, որ տեղի ունեցավ 1958-ի մայիսին, և մեկ տարի վերջ սպն անմոռանալի այցելությունից, որ Ձերդ Վեհափառությունը կատարեց Ռումինիա, 1965-ի հունիսին:

Բարի գալուստյան Ձեր մայրամբների, որոնք հանգեցին ուղղել Մեզ, ամբողջ արտով պատասխանում ենք ասելով՝ «Բարի տեսանք, լի առողջությամբ»:

Ձեր օրհնյալ հողի վրա մեր անցկացրած օրերի հիշատակը, սիրալիր ընդունելությունը, որ արեցիք Մեզ, այն ժամանակ կատարած Մեր այցելության առթիվ, և Էջմիածնի ու շրջակայքի սուրբ վայրերը վերստին տեսնելու հաճույքը, ծանոթացումը պատմական և կրոնական նույնքան անվիճելի արժեք ներկայացնող ուրիշ վայրերի, այս առթիվ իրար հետ փոխանակված Մեր խոսքերի ջերմությունը, ինչպես նաև՝ անցյալ տարի Նորին Վեհափառությանը կատարած այցելության առթիվ արտահայտված խոսքերը ի մասին մեր եկեղեցիները իրար միացնող կապերի և, վերջապես, երկուստեք արտահայտված բաղձանքը, որ նշվեց 1965-ի հունիսին, ուսմին օրթոդոքս եկեղեցու և հայ առաքելական եկեղեցու կրոնապետներու հանդիպման առթիվ հրատարակված համատեղ հաղորդագրության մեջ, ի մասին «ալելի սերտ մի գործակցության» ժամանակակից մարդկության առաջդիմության և խաղաղ գործակցության համար, բազմացնելու համար շփումները և փոխադարձ ալելի լավ ճանաչման համար ուսմին օրթոդոքս եկեղեցու և հայ եկեղեցու միջև, շփումներ, որոնք բանան ալելի բեղմնավոր հարաբերությունների ուղին», այս բոլորը, ամենասիրելի եղբայր, առիթ հանդիսացան մեծ հրճվանքով ընդունելու Նորին Վեհափառությանը եղբայրական հրավերը՝ գալու և Ձեզ այցելելու ներկայիս, երբ Հայաստանի սուրբ եկեղեցու բաժանալապետները, սպասալորներն ու հավատացյալները տոնում են, իբրև

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս, Ձեր գահակալության 11-րդ տարեդարձը:

Գալիս ենք, իբրև բանբերները ուսմին օրթոդոքս եկեղեցու, իբրև Սուրբ Սինոդի անդամներ, իբրև նրա սպասալորների և հավատացյալների բանբերներ՝ հայ առաքելական եկեղեցու հոգևոր դասին, ծառայողներին և հավատացյալներին ներկայացնելու համար խաղաղության և առողջության մայրամբներ, երջանկության ու բարգավաճման մայրամբներ:

Գալիս ենք, վերահորդելու մեր եկեղեցու գնահատանքը հանդեպ հայ եկեղեցու հավատքի փառապանծ անցյալի, մի անցյալ, որ այնքան հուզիչ կերպով արտահայտված է 1964-ի Ապրիլի աստվածաբանների խորհրդակցության համատեղ հաղորդագրության մեջ, որ ասվում է: «Մենք փոխադարձաբար իրար ճանաչում ենք իբրև եկեղեցու, նույն օրթոդոքս հավատքի մեջ տասնհինգ դարերի մեկուսացումը մեզ չընդունեց մեր եկեղեցու հավատքից»:

Գալիս ենք մի անգամ ևս նշելու մեր բարի հիշատակները հինգ դարերի ժամանակաշրջանի, երբ հայ եկեղեցին բացառապես մոտ է եղել ուսմին օրթոդոքս եկեղեցուն, իր այնքան ներկայացուցիչներով, կրոնալորներով և հավատացյալներով, որոնք պարտադրված՝ հայ ժողովրդի պատմության դժոխական անգամանքներից, մեր հայրենիքի հողի վրա գտան ասպնջականության ջերմ մի բույն, և իրենց կյանքը միահյուսեցին ուսմին հավատացյալների ամենօրյա կյանքի հետ, նրանց կարելիությունը ընծայելով՝ ընդհանուր գծերով ծանոթանալու Արևելքի քրիստոնյա եկեղեցիների հասարակաց հիմքին և գնահատելու նրանց արժեքն ու համեմատությունը:

Գալիս ենք, վերջապես, իրար ամրապնդելու, այն հույսով, որ ապագայում հնարավոր լինի իրագործելու լիակատար մի միություն մեր քույր եկեղեցիների միջև, և մինչ այդ՝ միասին ջանք թափելու, գտնելու նպատակով գործակցության նոր կարելիություններ գործնական հողի վրա, ժամանակակից մարդկությանը բերելու մեր օգնությունը, նրա կյանքի մեծ և անհետաձգելի հարցերում, ինչպես խաղաղությունը, զինաթափումը, ընկերային արդարադատությունը, ժողովուրդների հավասարությունը, նոր զարգացման մեջ ելուղ երկիրներին օժանդակելու գործը:

Այս եղբայրական զգացումներով և այս անկեղծ մտորումներով գալիս ենք այսօր այցելություն տալու Ձերդ Վեհափառության, հայ եկեղեցուն և Ձեր գեղեցիկ հայրենիքին՝ Հայաստանին:

Սրտանց շնորհակալություն ենք հայտնում Ջեր Վեհափառության, մեզ արած այս եղբայրական հրավերի համար և այն սիրո համար, որով ընդունեցիք Մեզ, իբրև հայ եկեղեցու հյուրերի:

Ջերմ շնորհակալություն ենք հայտնում Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետության պատվարժան դեկավարության, այն բարյացակամության համար, որով նա դյուրացրեց մեր այս այցելության իրագործումը:

Ընդունելություն ենք հայտնում բոլոր այս ներկաներին, որոնք Մեզ դիմավորեցին սիրով ու համակրությամբ և նրանց ենք ուղղում երջանկության մեր մաղթանքներն ու հայրական օրհնությունները:

Այդտեղ ենք ամենագոր Աստծուն, որ օրհնի մեր այս հանդիպումը և բեղմնավորի այն՝ իրականացնելու մեր եկեղեցիների գործակցության ջանքերը, որոնք ապագայում պիտի կատարվեն ավելի սերտ և շիակատար միասնականության պայմանների մեջ:

Ռումինիայի և Բուլղարիայի հայոց թեմի առաջնորդ Ս. Տիրսյուր եպս. Մաքսիկյանը ընթերցում է Ս. Ժուստինիան պատրիարքի ճառի հայերեն թարգմանությունը:

Եկեղեցական արարողության ավարտին, հյուր ուումին պատրիարքն ու Հայոց Հայրապետը նույն հանդիսությամբ առաջնորդվում են Վեհարան, ուր առանձին հարկաբաժին է հասկացվում Մ. Աթոռի թանկագին Հյուրին և նրա շքախմբի անդամներին:

Մայր Աթոռը թանկագին Հյուրին գիմավորեց սրտաբաց և ամբողջ հոգով:

Սեպտեմբերի 29-ը, որպես անմոռանալի ոսկեդեն մի նոր էջ, այսուհետև կզարգարի ուումին և հայ եկեղեցիների և եղբայրական ժողովուրդների դարավոր պատմությունը, շնորհաբեր երկրորդ այցելությամբ բույր եկեղեցու հոգևոր պետի:

ԱՅՅԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սեպտեմբերի 30-ին, ուրբաթ. — Առավոտյան ժամը 10-ին, Ս. Ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը, և Հայոց Հայրապետը, իրենց շքախմբի անդամներով, այցելում են Մ. Տաճարին առնթրելու հայ եկեղեցական արվեստի գանձառուներ և ավագ սեղանի ներքո պեղումների առթիվ հայտնաբերված հնությունները: Թանգարանի վարիչ Ս. Նաբեկ վրդ. Շախարյանը տեղեկություններ է հաղորդում թանկագին հյուրերին, հայ եկեղեցական արվեստի ցուցադրված արժեքավոր նմուշների մասին:

Մ. Տաճարում հյուրերը ծանոթանում են մուսնարի շինության պատմության, ճարտա-

րապետական կառուցվածքի առանձնահատկություններին, և վերջին տասը տարիների ընթացքում Ս. Վաղգեն կաթողիկոսի օրոք կատարված վերանորոգչական աշխատանքներին:

Այնուհետև՝ երկու հայրապետները իրենց շքախմբերով այցելում են էջմիածնի պատմական վանքերն ու սրբատեղիները, հայ ճարտարապետության գոհարը հանդիսացող Մ. Հռիփսիմեի տաճարը, կառուցված 618 թվականին, Կոմիտաս կաթողիկոսի օրոք, և Մ. Գայանեի տաճարը, կառուցված 631 թվականին, Եղր կաթողիկոսի օրոք:

Ապա, երկու Հայրապետները այցելում են մայրավանքի շրջապատի մեջ Մ. Աթոռի տաճարներ:

ԱՆՇԿԵՐՈՒՅԹ Ի ՊԱՏԻՎ Ս. ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԽԻՆ

Հետ միջօրեի ժամը 3-ին, Վեհարանում, ի պատիվ Ն. Սրբություն ժուստինիան Սրբազան պատրիարքի, տրվում է բարի գալըստյան ճաշկերույթ:

Սեղանը օրհնում է Ն. Ս. Ժուստինիան պատրիարքը:

Բնդունելության ներկա են ուումին բոլոր հյուրերը, ուումինահայ թեմի ներկայացուցիչները, Հ. Ճ. Սիրունին, դոկա. Բալբուկյանը, նկարիչ Հր. Ավագյանը, Մ. Աթոռի միաբանությունը, արտասահմանից ժամանած հյուր վարդապետները, Գեր. Հոգ. Խորհրդի և Վերստուգիչ հանձնաժողովի անդամները, «Սիոն» ամսագրի խմբագիր Ա. Դալայեյանը՝ երուսաղեմից, Ս. Բոյաչյանը՝ ԱՄՆ-ից, Հոգևոր Դժմարանի դասախոսական կազմը, Մ. Աթոռի ղեկավար աշխատողները և այլ հրավիրյալներ:

Ճաշկերույթին ներկա է նաև՝ Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետին առնթրելու, եկեղեցական գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալայեյանը:

Սեղանների շուրջ ստեղծվել է վանական, եղբայրական ջերմ մթնոլորտ:

Վեհափառ Հայրապետը առաջին բաժակը առաջարկում է խմել Մ. Աթոռի թանկադին հյուրի՝ Ն. Սրբություն ժուստինիան պատրիարքի կենացը:

Հայոց Հայրապետը իր խոսքի մեջ, հուզումով ոգեկոչում է Ռումինիայում իր մանկության և ուսանողական տարիները, իր դաստիարակներին և դասախոսներին, պետական համալսարանում և ստեղծարանական ֆակուլտետում և այն մթնոլորտը, որ ինքը կազմավորվեց հոգեպես և իմացապես, և որ այդ բոլորը անհնչելի դրոշմ են թողել իր վրա: Վեհափառ Հայրապետը ապա իր

խոսքը ուղղելով ժուստինիան ուստրիարքին, ասում է. «Ձեր Սրբությունն անձին մեջ մարմնավորված եմ տեսնում Ռումինիան, իր անցյալի ամբողջ պատմությամբ, իր եկեղեցիով, իր արվեստով ու մշակույթով և այսօրվա Ռումինիան իր պայծառ վերածննդով»։ Այնուհետև ն. Ս. Օծոթյունը կանգ առնելով եկեղեցիների միության հարցին շեշտում է, որ մեր օրերին քրիստոնեական եղբայրությունն ու սերբ արտահայտվում են եկեղեցիների համագործակցության և փոխադարձ նման տյեգությունների մեջ։ «Մենք,—ասաց Հայոց Հայրապետը,—կշարունակենք եկեղեցական համագործակցությանը բերելու Մեր նպատակը, Մեր աղոթքներով ու աշխատանքներով, որովհետև այդ համագործակցությունը մեր ուրախության աղբյուրն է, և նրա մեջ ամրադնդվում են, բյուրեղանում՝ մեր դարավոր եղբայրական կապերը քրիստոնեական միության ոգով։ Մենք առաջ կընթանանք այդ ոգով և կամբաստանք մեր եկեղեցիների ու ժողովուրդների բարեկամությունը»։

Այնուհետև՝ Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետին առնթրելով, եկեղեցական դործերի խորհրդի նախագահ Կ. Գալլաբյանը, հանուն Հայաստանի կառավարության, ողջունելով ժուստինիան պատրիարքին, ծանրանում է անցյալում ունեցած և հայ ժողովուրդների հերոսական պատմության՝ օսմանյան բռնակալության դեմ նրանց միատեղ մղած ազդային-ազատագրական պայքարի գրավազների վրա, շեշտելով, որ անցյալում հայոց աշխարհից հալածական, փախստական հայության բեկորներ ջերմ, եղբայրական ասպնջականություն, երգիկ, հաց ու արե գտան ունեին հողի վրա, որով և կուլիվեց միացյալ պայքարում և աշխատանքում ունեին և հայ ժողովուրդների դարավոր բարեկամությունը։ Պ. Կ. Գալլաբյանը ելույթ կացնում է իր խոսքը ասելով. «Ռումինիայի և նրա ազնիվ ժողովրդի հանդեպ հայ ժողովրդի վաղեմի և մեծ համակրանքը վերաճել է եղբայրական սիրո և բարեկամության ջերմ, անկեղծ ղգացմունքի։ Անցյան բռնակալները, մնացին ունեցանք ու հայը, որոնք այսօր իրենց հերոսական պայքարով, իրենց պատագրված հայրենի հողի խաղաղ ու ապահով պայմաններում, ժողովուրդների համերաշխ րնտանիքում կերտում են իրենց լուսե ապագան»։

Ընդունելության ժամանակ ժուստինիան Սրբազան պատրիարքին ողջունելի և բարի դալստյան սրտագին խոսքեր են ուղղում նաև Մ. Աթոռի լուսարարապետ, Տ. Հայկազուն արհնապս. Աբրահամյանը, Ռումինիայի և Բուլղարիայի թեմի հայոց առաջնորդ, Տ. Տի-

րայր եսյս. Մարտիրոսյանը, Բուխարեստի հայոց թեմական խորհրդի նախագահի տեղակալ, Բուխարեստի համալսարանի դասախոս ղոկտ. Գր. Բամբուկյանը, Երևանի համալսարանի պրոֆ. Գր. Մետեիկյանը։

Վերջում շնորհակալության խոսք է ասում Տ. ժուստինիան պատրիարքը, Հայոց Հայրապետին ուղղած՝ Ս. էջմիածին այցելելու եղբայրական, սիրալիր հրավերի համար, օգնականականում և Մայր Տաճարում սրտագին դիմավորության և ջերմ հյուրասիրության համար, Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետին առնթրելով, հայ եկեղեցու դործերի խորհրդի նախագահ Գալլաբյանին, Հայաստանի հանրապետության կառավարության՝ Հայաստան այցելելու առթիվ ցույց տված ուշադիր և սիրալիր վերաբերմունքի համար և ռոյսր խոսողներին՝ իրենց հուզիչ ողջունելի խոսքերի համար։ Ապա, ն. Սրբությունը ևս կանգ է առնում ունեին և հայ եկեղեցիների, ժողովուրդների եղբայրական հարաբերությունների վրա, ունեինական ժողովրդական ավանդություններից բերված գրավազներով շեշտելով, որ պատմության գիրկն են անցել անցյալում երկու ժողովուրդների կյանքում ուղեկցող երբեմնի դժվարություններն ու դժբախտությունները, ու այսօր էլ երկու եկեղեցիները ստեղծված բարենպաստ պայմաններում, նվիրվել են հոգևոր առաքելության, ժողովրդի քրիստոնեական դաստիարակության և հայրենասիրական, խաղաղասիրական աստվածահաճո աշխատանքներին, իսկ ունեին և հայ ժողովուրդները՝ պարծանքով ու ազգային արժանապատվության ղգացմունքով կանգնել են արժանավոր ու քաղաքակիրթ աղբյուրի շարքում։

Ընդունելությունը վերջանում է խմբովին երգված «Տերունական աղոթք»-ով։

ԱՅՑ ՀՈԳԵՎՈՐ ԶԵՄԱՐԱՆ

Ետև օրը, երեկոյան ժամը 6-ին, Հայոց Հայրապետն ու Ռումինիայի Սրբազան պատրիարհ հայրը, իրենց շքախմբով, այցելում են Հոգևոր ձեմարան։

Երկու հայրապետների մուտքը ձեմարանի հանդիսությանը սրահը, ողջունվում է դասախոսական կաղմի, ուսանողության և բուրդը ներկաների սրտագին ծափահարություններով։

Պատվո սեղանի շուրջ տեղ են գրավում երկու հայրապետները՝ շրջապատված եպիսկոպոսներով։

Հանդիսության ներկա են Միաբանությունը, ուխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող վարդապետներն ու աշխարհականները, Գեր-

Հոգ. Խորհրդի և Վերստուգիչ հանձնաժողովի անդամները, դասախոսական կազմը, պաշտոնեություններն ու այլ հրավիրյալներ:

Ծննդարանի երգչախումբը հանդիսության բացումը կատարում է «Որք զարդարեցին» թաղամանչաց շարականով:

Հոգևոր ծննդարանի տեսուչ Ս. Ներսես Ծ. վրդ. Պապապալյանը, հանուն դասախոսական կազմի և ուսանողության, երկու հայրապետների շնորհաբեր ներկայությունը ողջունում է հետևյալ ուղերձով:

«Մեզ համար մեծ պատիվ է բարիգալուստ մաղթելը Ձերդ Սրբության այս այցելության համար Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին և հատկապես՝ Հոգևոր ծննդարան: Հակառակ, որ ութ տարի է անցել Ձեր առաջին այցելությունից, բայց մենք երբեք չենք մոռացել Ձեզ: Հոգևոր ծննդարանը, իր գոյության առաջին օրից սկսած, հայ եկեղեցու կյանքում բախտորոշ դեր է խաղացել: Այստեղ Ս. Էջմիածնում է, որ Ս. Սահակ և Ս. Մեսրոպը հինգերորդ դարում գիր ու գրականություն են ստեղծել և 406-ից 440-ական թվականներին Աստվածաշունչն են թարգմանել ու դարձրել հայ ժողովրդի սեփականություն: Ե դարը հայ գրականության Ոսկեդարն է հանդիսացել: Հետագա դարերի ընթացքում բազմաթիվ հոգևոր դպրության կենտրոններ են հիմնվել Հայաստանի շորս ծագերում և արտասահմանում, միշտ Ս. Էջմիածնի Հոգևոր այս ծննդարանից ստանալով իրենց հոգևոր սնունդը և առաջնորդությունը:

Դժբախտաբար, անցյալում այս կրթական հաստատության՝ կյանքի ուղին դժվարին է եղել, նման մեր ժողովուրդի կյանքի ճանապարհին: Մեր երկրի վրայով անթիվ անհամար թշնամի բանականներ են անցել՝ հողմահական, լարսական, արաբական, թաթարական, մոնղոլական, սելջուկյան, մեմլուքյան ու օսմանյան՝ իրենց ահավոր խժոժություններով: Բայց երբե՛ք, երբե՛ք չի հանգել այս հայ հոգևոր կրթարանի կրակը:

Այսօր, Աստուծո օգնականությամբ և շնորհիվ աղգիս Հայրապետ Տ. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսի հայրական հոգատարության, մեր Հոգևոր ծննդարանը իր նվիրական դերն է կատարում հայ իրականության մեջ, ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի: Այս հարկի տակ ունենք նաև արտասահմանցի սաներ, տեղացիների կողքին: Արտասահմանում ունենք մոտ երկու միլիոն հայեր, որոնք իրենց հոգեկան ծառայվը հագեցնելու համար այս Միածնաէջ հաստատությանն են նայում: Վաղը մեր սաները Աստուծո Ս. Սեղանին սպասարկողներ են դառնալու՝ ծառայելու համար Աստծուն և հայ ժողովրդին:

Փաղցր պարտականությունն ունեմ, Ձերդ Սրբության և Ձեր պատվարժան շքախումբի անդամներին բարիգալուստ մաղթելու, Հոգևոր ծննդարանի դասախոսական կազմի և ուսանողության անունից: Ձերդ Սրբության այցը նոր եռանդով ու նոր հույսերով է լրցնում մեր սրտերը: Վստահ ենք, որ Ձեր այցը մեր քույր եկեղեցիների միջև նոր ջերմություն, սեր ու եղբայրություն կներշնչի: Այս դարը էկումենիզմի դար է, սիրո, միության ու եղբայրության դար: Մորիկներն բաժանարար, այսօր չբացել են, և մարդիկ ավելի լուսավոր հոռանկարներ են հետապնդում:

Վստահ ենք և հավատում ենք, որ գալիք տարիները կլինեն մեր դույզ եկեղեցիների համար մտերմության, սերտ հարաբերության ու գործակցության տարիներ: Սիրով պիտի փափագենք այս հարկի տակ ունենալ ուսման աստվածաբանական ինստիտուտի դասախոսներ, իսկ մենք էլ սիրով պիտի փոխադարձենք, Ձեր օրհնությամբ:

Ավելի մոտիկից ճանաչենք իրար, որպեսզի ավելի սիրենք իրար: Այգ սիրով Քրիստոս վստահաբար կգա բաղմել մեր մեջ:

Բարի՛ եկաք, հաղար բարով, Ձերդ Սրբություն:

Տեսուչի ճառի ուսմաններեն թարգմանությունը կատարում է Կայծակ Արամասյանը:

Այնուհետև, ծննդարանի երգչախումբը, եկեղեցական երաժշտության դատասու Տ. Արսեն վարդապետի ղեկավարությամբ, կատարում է «Եկեցեք, Տէր», «Լոյս փառաց բանդ» և «Ուրախ լե՛ր, Մայր Լուսոյ», շարականները:

Ս. Աթոռի միաբան Տ. Գևորգ վրդ. արտասանում է, ուսմաններեն լեզվով, ուսման նշանավոր բանաստեղծ Միխ. Էմինսկուի «Իդմ» ունիմ դեռ» գողտրիկ բանաստեղծությունը: Ա լսարանի ուսանող Հ. Նալբանդյանը արտասանում է նույն քերթվածի հայերեն թարգմանությունը (Հ. Ծ. Սիրունի):

Ծննդարանի երգչախումբը երաժշտության դատասու Խոսեմ Հակոբյանի ղեկավարությամբ կատարում է ծննդարանի քայերգը, «Ով Հայոց աշխարհ» և «Հարսանեկան երգ» խմբերգերը:

Ա լսարանի ուսանող Ա. Գալստյանը դաշնամուրի վրա նվագում է Ա. Բաբաջանյանի «Էքսպրոմտ»-ը:

Հանդիսության վերջում ծննդարանի տեսուչ վարդապետը խնդրում է Տ. Ժուստինիան պատրիարքի օրհնությունը հոգևոր կրթական սույն հաստատության, նրա մշակների և ուսանողության վրա:

Մարիա Զարուբյունների մեջ խոսք է առնում Տ. Ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը և դիմելով ուսանողության, ասում է.

«Միրելի ուսանողներ, սրտանց շնորհակալություն՝ մեր Հոգեկոր Ճեմարան այցելության առթիվ, տեսուչ Տ. Ներսես Ժ. վարդապետի հույիշ ուղերձի և զեղեցիկ ու բովանդակալից ծրագրի համար, որը կատարվեց փայլուն հաջողությամբ:

«Կուղենայի սյա առթիվ Հոգեկոր Ճեմարանի ուսանողներին ուղարկությունը հրավիրել այն ուղու վրա, որ ընտրել էր՝ ծառայելու Բրիտանիայի և նրա արյունով փրկված Ժողովրդին, Հոգեկոր ծառայության ուղուց բացի, այլ բարձր ծառայություն չկա մարդու համար, որովհետև եկեղեցու հոգեկոր սպասավորը ծառայում է նախ Աստծուն և սուրբ իր նմաններին: Եկեղեցու սպասավորները իրենց ամենօրյա աշխատանքով ու սղոթքով օգնում են մարդկությանը, ընթանալու առաքինության աստվածահաճու ճանապարհով: Հոգեկորականի այդ առաքելությունը զսպար է, բայց՝ քաղցր, եթե նա հասակառում է իր կոչումը: Ոսկերեքան Ս. Հայրապետ քահանայի սիրտը նմանեցնում է ծովի ալեկոծությանը: Հաճախ քահանան իր պարտքը կատարելիս հանդիպում է դժվարությունների, նեղությունների, տառապանքների, բայց եթե նա սիրով իր կյանքը նվիրել է Աստծուն, նա վարանելու և վախենալու ոչ մի պատճառ կարող է ունենալ:

Դուք, սիրելի ուսանողներ, այստեղ՝ այս սուրբ մթնոլորտում, Ս. էջմիածնի լույսի ու փառքի մոտիկ, Վաղգեն Հայրապետի շնչի ու նայվածքի ներքո և ձեր դասախոսների ղեկավարությամբ, բոլոր պայմաններում ունեք, դառնալու համար տիպար, նվիրյալ պաշտոնյաները Աստծուն: Նախ դուք լցվեցեք Աստծու հավատքով, որպեսզի մի օր, երբ կոչվեք առաքելության, կարողանաք այդ հավատքը ամրապնդել մարդկանց հոգիների մեջ:

Սրտանց ամենայն բարիք և օրհնություն ձեզ ընդհանուր, ձեր սուրբ աշխատանքների հաջողության ճանապարհների վրա»:

Տ. Ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը հոր խոսքը ջերմորեն ընդունվեց բոլոր ներկաների կողմից:

Այնուհետև Սրբազան պատրիարքը Հոգեկոր Ճեմարան իր այցելության որպես հուշ, Ճեմարանի հոգեկորական դասախոսներից Տ. Հայկազուն և Տ. Վահան սրբազանների կործրը դարձարեց ուսմանական եղիսկոպոսական տանակետով, իսկ Տ. Ներսես Ժ. վարդապետի, Տ. Գրիգոր, Տ. Արսեն վարդապետների, Ճեմարանի վերակացուներ՝ Տ. Հովհաննես քհ. Մարությանի, Տ. Նշան քհ.

Բեյլերյանի կրթերը՝ ուսմանական վարդապետական լանջախաչով:

Ճեմարանի աշխարհական դասախոսների կրծքերը դարձարվեցին ուսման պատրիարքության կրծքանշան՝ սուրբ խաչով: Սրբազան պատրիարքը բոլոր դասախոսներին նվիրեց նաև ուսմանական սրբանկարներ և արծաթազօծ փոքր կանթեղներ:

Հանդիսությունը վերջանում է Տ. Ժուստինիան պատրիարքի օրհնությամբ:

Մինչ Հայոց Հայրապետն ու մեծահարգ հյուրը իրենց շքախմբով հեռանում էին ճեմարանից, երգչախումբը խրոխտ ու խանդավառ հնչեցնում էր ուսմանական պատրիարքական մաղթերը՝ ուսմաններն լեզվով, «կեցցե, կեցցե, Տ. Ժուստինիան պատրիարք»:

ԱՅՑՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԳԵՂԱՐԳԱ ՎԱՆՔ ԽՂԻՄԻՆԻ ԱՎԵՐԱԿՆԵՐ

Հոկտեմբերի 1-ին, շաբաթ. — Առավոտյան ժամը 10-ին, երկու Հայրապետները ավտոմեքենաներով և իրենց շքախմբերի ընկերակցությամբ ուխտի են գնում Գեղարգա վանքը:

Պատմական սրբավայրի մեծ դարպասի առաջ երկու հայրապետներին դիմավորում են Այրարատյան թեմի փոխանորդ Տ. Վահան եպիսկոպոսը, վանահայր Տ. Վաղարշակ Բաղումյանը, քահանա հայրերը՝ խնկով ու մոմավառությամբ:

Պատմական վանքի ղանդերի ուրախ զուգանջի ներքո երկու հայրապետները «Հրաշափառ»-ով մուտք են դրածում եկեղեցի: Արարողության ավարտին, Տ. Կամիտաս Եպիսկոպոսը Տ. Ժուստինիան պատրիարքին ու նրա շքախմբի ուղեւորներին տեղեկություններ է հաղորդում Գեղարգա վանքի կամ Այրիվանքի շինության պատմության, եկեղեցական այլ կառույցների, ճարտարապետության, Գեղարգա հոգեկոր, բարձրագույն տիպի դպրոցի, վանքի եկեղեցական շենքերը շինել տվող Պողոսյան իշխանների և հայ եկեղեցուական մասնակցությունների մեջ Գեղարգա վանքի կատարած մշակութային մեծ դերի մասին:

Թանկագին հյուրերը հանգամանորեն ծանոթանում են Գեղարգա վանքի պատմական, եկեղեցական հուշարձաններին, խաչքարերին:

Այնուհետև մեքենաները ուղղվում են դեպի Գառնիի ավերակները: Այստեղ Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի արվեստի և ուսումնական ինստիտուտի պետներ է կատարում: Տեղի ունի վրա ճարտարապետական գիտությունների թեկնածու,

Գառնիի ավերակների մեջ

ճարտարապետ Ա. Սահինյանը, որը ղեկավարում է այդ պեղումները, երկու հայրապետներին ու շքախմբի անդամներին հանգամանորեն ծանոթացնում է Գառնիի ամրոցի, հեթանոսական տաճարի, քրիստոնեական եկեղեցու և հարակից շինությունների պատմության հետ:

Հյուրերը հիացմունքով դիտում են Հայաստանում հելլենիստական և քրիստոնեական մշակույթների համադրումը. հանդիսացող այս միակ պաամական կոթողը և հրաժեշտ են առնում խորը տպավորությամբ:

Հետ միջօրեի, Վեհարանի սեղանատանը հյուրերը մեծարվում են հատկապես այս առթիվ պատրաստված ավանդական հերսալով:

Նրեկոյան ժամը 6-ին, երկու հայրապետները Մ. Տաճարում ներկա են լինում կիրակմտի ժամերգության:

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ Ս. ՊԱՏԱՐԱԿ ԵՎ ՔԱՐՈՉ Մ. ՏԱՃԱՐՈՒՄ

Հոկտեմբերի 2-ին, կիրակի.— Այսօր Վեհափառ Հայրապետի գահակալության 11-րդ տարեդարձն է:

Տոն է Մ. Աթոռի և հայ եկեղեցու համար:

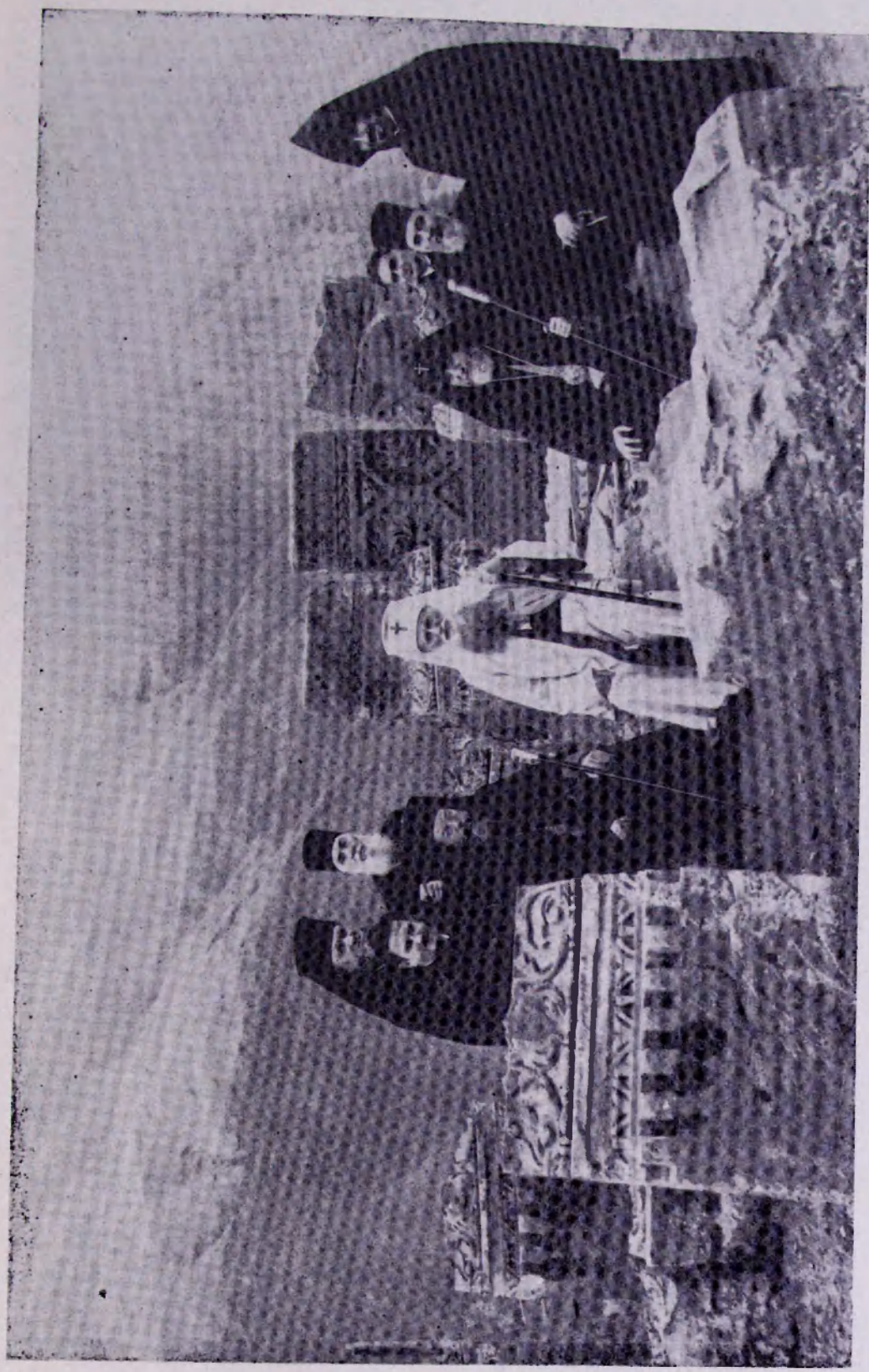
Աշնանային ջերմ ու ոսկյա արևը ոսկեղօծել է Արարատյան դաշտը ու բոլորի սրտերը:

Հայրենի բնությունը ևս իր ուրախությունն ու հրճվանքը միախառնել է Մ. Աթոռի հանդիսությանը:

Ժամը 11-ն է: Մ. Տաճարի ղանգերը ղողանջում են հանդիսավոր ու ցնծագին:

Հայոց Հայրապետը Վեհարանում հայրապետական լրիվ զգեստավորման մեջ, ումին ուղղափառ եկեղեցու պետ, Ն. Սրբուրյալով ժուստիցիան սրբազան պատրիարքի հետ, ամպհովանու տակ, եկեղեցական թափորով, շարականով, աղոթքով ու խնկով առաջնորդվում է Մ. Տաճար, հավատացյալ հոծ բաղմության ուրախության, բարեմաղթության արտահայտությունների ներքո:

Մ. Տաճարը ևս լցվել է հավատավոր բաղմությամբ: Դասերում տեղ են գրավել բաղմաթիվ ուխտավորներ՝ Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաներից, Ֆրանսիայից, Լիբանանից, Սիրիայից: Այստեղ են նաև պաշտոնական եկեղեցական, աշխարհական անձնավորություններ, հյուրեր: Ձախակողմյան դասում, իր դահի վրա է ժուստիցիան պատրիարքը, շրջապատված իր շքախմբի անդամներով:

הרבנים והנזירים של המנזר

Տ. ժուստինիան պատրիարքը, Հայոց Հայրապետը և շքախմբի անդամները Գառնիում

Օրվա հանդիսավոր Ս. պատարագը մատուցում է Հայոց Վեհափառ Հայրապետը:

Ս. Սեղանին սպասարկում են Տ. Կովստաս և Տ. Տիրայր եպիսկոպոսները, Տ. Դաբեգին, Տ. Դյուտ ծայրագույն վարդապետները, Տ. Վազգեն և Տ. Արսեն վարդապետները, սարկավազների խումբը:

Ս. Պատարագի եկամյան երգեցողությունը կատարում է Մ. Տաճարի երգչախումբը:

«Հայր մեր»-ի ժամանակ քարոզում է պատարագի Վեհափառ Հայրապետը:

«Քանզի ամենեքին որդիք Աստուծոյ է՛ք՝ հաւաստովք ի Յիսուս Քրիստոս, և ամենեքեան դուք մի էք ի Քրիստոս Յիսուս» (Գաղ. Գ. 27):

«Միաճնաէջ այս Սուրբ Տաճարի մէջ մասնական, կզգանք ներկայությունը մեր Տիրոջ Հիսուսի հիշատակին, Անոր ոգեղեն շնորհաբաշխ ներկայության: Այն ժողովուրդը, որ շատ դարեր ստաց, քրիստոնեության արշալույսին, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլքով Միաճին Որդւոյն էջքը տեսաւ իր Մայր Հողին վրա և հավատաց Անոր, նույն այդ ժողովուրդը այսօր ալ ի սփյուռս աշխարհի, կշարունակե մնալ հարազատ վկան և երկրպագուն նույն լուսն տեսիլքին:

Փա՛ռք մեր հայրերու Աստծոյն և Փրկչին մեր ամենագոր: Փա՛ռք մեր լույս հավատ-

քին կենարար: Եվ երանի՛ բոլոր անոնց, որոնք հավատարիմ մեր լուսաբնակ նախնաց ուխտին, յրենց ապրումներով և իրենց գործերով կշարունակեն մեծ առաքելությունը, որ իմաստ և ոգեկան գեղեցկություն կուտա հայ ժողովուրդի գոյության և կյանքին:

Հայոց ազգի սպի մեծ առաքելության վեմը և մեկնակետը, սիրելի՛ ժողովուրդ, այս Սուրբ Տաճարն է՝ ամենայն հայոց Սուրբ Էջմիածինը, բարձրացած հայոց մայր հողին վրա՝ Արարատի փեշերուն:

Հայե՛ր, հարազատ զավակնե՛ր Մեր, որ որ ալ գտնվիք աշխարհի ճամփաներուն վրա, ձեր աղոթքի նվիրական ժամուն, պահ մը գոնե ձեր հոգին բացե՛ք սուրբ Էջմիածնի խորհուրդին սուջն և վերանորոգեցե՛ք ձեր հայրերու կենաց ուխտը՝ մնալու մշտաբար հարազատ որդիները Ս. Լուսավորչի լույս երազին, և այդ երազն մարմին տաճ այս լույս տաճարին, հավիտենական Ս. Էջմիածնին:

Մենք երջանիկ ենք, որ Աստուծո ողորմությամբ կոչված ենք լուսարարը ըլլալու մեր ազգի այս Սրբություն Սրբոցին և մեր տկար ուժերով, ահա ավելի քան տասը տարիներ է, որ կտքնինք, Մեր նվիրյալ գործակիցներուն հետ միասին, Մեր պարտքը կա-

Ս. Գեղարի վանքում

տարել ավելի և ավելի պայծառացնելու, գորացնելու և փառավորելու համար զայն:

Անցյալ տարի, երբ լրացան տասը տարիները Մեր գահակալության, Մենք Աստուծո և մեր ժողովուրդին առաջ վերանորոգեցինք Մեր ծառայության և աշխատանքի ուխտը: Այսօր Մենք կգտնվինք մեր գործունեության երկրորդ տասնամյակին առաջին տարվույն ավարտին և գոհություն կուտանք Բարձրալին, որ արժանի կդարձնե Մեզ շարունակելու Մեր սկսած գործը, նույն եռանդով, նույն ներշնչումներով և նույն լավատեսությամբ:

Մեզի այնպես կթվի, թե բնավ պիտի չտկարանանք, բնավ պիտի չհոգնինք, բնավ պիտի չծերանանք, ինչքան ատեն որ ապրինք և աշխատինք Ս. Էջմիածնի համար:

Մենք հպարտ ենք, որ Հայրապետն ենք եկեղեցիի մը և ժողովուրդի մը, որ Ս. Էջմիածինը ստեղծեցին ու զայն պահպանեցին դարե-դար, իբրև իրենց «ամեն բանէ վեր»-ը:

Կանցնին դարեր, կանցնին սերունդներ շարան-շարան, կուգան նոր ժամանակներ և սերունդներ, բայց նույն Ս. Էջմիածինը, սիրտը հայ եկեղեցիին, միշտ կբաբախե

նույն կենդանի շունչով, նույն ջերմությամբ, բոլորին բաշխելով միևնույն Աստծույն, հայուն Աստուծույն շնորհներն ու օրհնություններն անսպառ:

Այսօր ալ, սիրելի՛ զավակներ, մեր 11. Էջմիածինը կա՛ որ կմնա հաստատուն վեմը և վավերական խորհրդանիշը մեր ժողովուրդի լույս հավատքին և անոր բոլոր սրբություններուն: Ս. Էջմիածինն է, որ մեր օրերուն ալ կշարունակե հանդիսանալ այն ոգեկան շաղախը, որ ի մի կձուլե հոգիները բոլոր հայերուն, ապահովելով միությունը հայ հավատացյալ ժողովուրդին, և հետևաբար՝ Հայաստանյայց եկեղեցիին: Ս. Էջմիածինն է նաև, որ կհանդիսանա աստվածապարզ կամուրջը Հայաստանի հավատացյալ ժողովուրդի և արտերկրի Մեր պանդուխտ զավակներուն միջև: Այդ կամուրջը գերագույն երաշխիքն է սկսնդի հայության պահպանման և գոյատևման: Ահա թե ինչու Մենք կմնանք միշտ աղոթող, որ հատակ և ուղիղ կերպով հասկցվին այս ճշմարտությունները և Ս. Էջմիածնով՝ Հայաստանյայց եկեղեցին մնա մեկ ու անբաժան, և հայ հավատացյալ ժողովուրդը՝ միասնական: Մենք կհավատանք և կսպասենք, որ այս նվիրական

Մայր Տաճարում Տ. Ժուստինիան պատրիարքը արտասանում է ողջույնի իր խոսքը (հոկտ. 2)

նպատակի իրագործման ճամփուն վրա, մեզի գորավիզ կանգնին մեր նվիրապետական աթոռները, մեր թեմակալ առաջնորդները, հայ եկեղեցիի բոլոր ուխտապահ սպասավորները և համայն մեր հավատացյալ ժողովուրդը, միշտ և ամեն տեղ:

Հանուն մեր բոլոր սրբություններուն, պետք է անխախտ ու ամուր պահպանվին և պաշտպանվին միությունն ու դարավոր կանոնները հայ եկեղեցվո և հոգևոր հաղորդակցությունը Մ. Աթոռ Ս. Էջմիածնի և արտասահմանի հայ եկեղեցիներու հավատացյալներու միջև:

Հայ ժողովուրդը Ս. Էջմիածնով, Ս. Էջմիածինը հայ ժողովրդով, այժմ և հավիտյան: Այն է իրավ և խոր զգացումը համայն հայ ժողովուրդին և անոր ուխտապահ ու պայծառատես հոգևոր սպասավորներուն:

Թող Աստված իր լույսը սփռե՝ մեր ճանապարհին վրա և մարտակից մնա մեզի ամենուս, որպեսզի բոլորս հավատարիմ մեր ուխտին, անշեղ ու անհոգնաբեկ մեր պարտքը կատարենք:

«Զճանապարհս քո, Տէր, ցոյց մեզ և զշափղս քո ուսո մեզ և առաջնորդես մեզ ի ճշմարտութեան քում» (Սաղմոս. ԻԴ. 5):

Մեր զահակալության տասնևմեկերորդ տարեդարձի հանդիսությանց, մենք հույժ

երջանիկ ենք ողջունելու մեր մեջ ուսմեն օրթոդոքս եկեղեցվո հովվապետ, Նորին Սրբություն Ժուստինիան պատրիարքը և իր շքախմբի անդամ բարձրաստիճան սրբազան հայրերը, որոնք կուգան Մեզի բերելու իրենց սուրբ եկեղեցիին և հավատացյալ ժողովուրդին բարի զգացումները: Մեր անհուն գոհունակությունը կհայտնենք այս ուրախ առիթով և կաղոթենք, որ Տերը քաջառողջ երկար կյանք պարգևե մեր սիրեցյալ Եղբորը՝ Նորին Սրբություն Ժուստինիան պատրիարքին, որպեսզի իրեն հատուկ իմաստությամբ, քաջակորով եռանդով և բարձր հեղինակությամբ, շարունակե առաջնորդել ուսմեն ժողովուրդը, փայլուն, պանծալի հաջողություններով:

Հայ և ուսմեն եկեղեցիներու բարեկամությունը վեց դարերու պատմություն մը ունի, ուսմեն հյուրընկալ հողին վրա, ուր մեր հալածական ազգի զավակները, անցյալի մեջ, գտած են միշտ կյանքի ապահովություն և բարի պայմաններ ուսմեն ասպնջական ժողովուրդի ծոցին մեջ: Հայ եկեղեցին ու ժողովուրդը ջերմապես երախտապարտ են ուսմեն ժողովուրդի այս եղբայրական ազնվահոգի վերաբերմունքին համար, որ ուսմեն երկիրներու պատմության փառքի տիտղոսներեն մին կհանդիսանա:

Աստօր, երբ քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիները համակված են միության ու եղբայրության լուսավոր հեռանկարներով, մենք, հանուն հայ եկեղեցվո, մեր մտածումներով ու կենդանի գործով երջանիկ ենք ստավել ամրապնդելու՝ դարավոր բարեկամության ու գործակցության կապերը մեր եկեղեցիներու միջև:

Բարվոք է, որ եղբայրացած քրիստոնյա եկեղեցիներ, միասին աղոթեն ու գործեն, Աստուծո փառքին համար, մարդոց և սգգերու կյանքի հոգևոր ու բարոյական շինության համար, աշխարհի խաղաղության համար: Քրիստոսի սուրբ Ավետարանով, մեր ժողովուրդներուն և համայն աշխարհին բաշխենք՝ ավելի լույս, ավելի արդարություն, ավելի խաղաղություն:

Աղոթքի այս սուրբ պահուն, երբ ներկա է մեր մեջ ոռոմեն եկեղեցվո և ժողովուրդի հովիվապետը, սիրով և երախտագիտությամբ մեր մտածումը կուղղվի դեպի ոռոմեն բարի երկիրը, մեր սքանչելի ծննդավայրը, և սրտի բովանդակ ջերմությամբ կաղոթենք, որ Աստված միշտ խաղաղության և բարօրության սեջ պահե զայն և միշտ իր հովանիին ներքև պահպանե ոռոմեն օրթոդոքս եկեղեցին և համայն ոռոմեն ժողովուրդը, որպեսզի ան իր ճակտի քրտինքով, իր ստեղծարար տաղանդով և բոցավառ հայրենասիրությամբ, կերտե իր լուսավառ ապագան, շարունակելով իր առաքելությունը աշխարհի քաղաքակրթության պատմության մեջ:

Սուրբ Էջմիածնեն և Մեր սրտեն ողջույն և օրհնություն ոռոմեն հայրենիքին և աստվածասեր ժողովուրդին:

Օրհնություն՝ ուն, բլուր օրհնություն՝ ուն ճեզի բոլորիդ, հավատացյալ զավակներ մեր, որ ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի:

«Այսուհետև զօրացարուք Տէրամբ և կարողութեամբ զօրութեան նորա»: «Եւ ի վերա ամենայնի առէք զվահանն հաւատոյ»:

Եվ շնորհք և խաղաղություն Փրկչին մերո Հիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ մեզ այժմ և հավիտեան: Ամեն»:

Ապա, վեհափառ Հայրապետը, ի նշան եղբայրական սիրո, ժուսինիան Ս. պատրիարքին նվիրում է հայրապետական ոսկյա աստ, որի վրա փորագրված են Ս. էջմիածինը և ոռոմեն պատրիարքական նշանը:

Հայրապետական քարոզի ավարտին, լուսարարապետ Տ. Հայկազուն արհեստակցությամբ Ս. Սեղան է առաջնորդում Տ. Ժուստինիան պատրիարքին, որը իր ողջույնի գրավոր խոսքի առաջին մասում ծանոթանալով այսօրվա աշխարհի պայմաններում ևս եկեղեցու կատարելիք մեծ առաքելության և

աշխարհը հուզող արդի բազմապիսի չարացների լուծման բնագավառում եկեղեցու բերելիք մեծ նպաստի վրա, շեշտում է անհրաժեշտությունը քրիստոնեական եկեղեցիների համագործակցության և միասնության:

«..... Արդարև, մեր եկեղեցիի ծոցին մեջ գոյություն ունի միշտ հարաճուն հետաքրքրություն մը հանդեպ հայ եկեղեցիի: Դեռևս մոտավորապես մեկ դար սուաջ, հայկական եկեղեցիի պատարագը բազմաթիվ անգամներ թարգմանված են ոռոմեներենի, իսկ մեր աստվածաբանները, ներկայիս ուսումնասիրություններով և տեղեկատու հոդվածներով կշահան մեր մեջ ծանոթացնել հայկական եկեղեցիի պատմությունը, պաշտամունքը, կազմակերպությունը և աստվածաբանական գրականությունը: Դույնիքն մեր այս այցելությունը այստեղ, կհամարենք մեկ նոր արտահայտությունը այն կապերուն, որոնք հաստատված են մեր եկեղեցիներուն միջև և միաժամանակ՝ մեկ նոր քայլ մեր եկեղեցիներու և ժողովուրդներու փոխհամայնման և մերձեցման ճամփուն վրա:

Գիտենք և համոզված ենք, որ ոչ քաղկեդոնական արևելյան եկեղեցիները ևս ներկայիս ոգևորված են նույն տիեզերականացման շունչով, փոխադարձ ճանաչողության և կապերու սերտացման բաղձանքով, նախ՝ իրենց միջև և ապա քրիստոնեական ուրիշ եկեղեցիներու և դավանություններու հետ: Ոչ քաղկեդոնական եկեղեցիներու աստվածաբաններու 1964 օգոստոսի անպաշտոն խորհրդակցությունը, որ տեղի ունեցավ Աարհուսի մեջ և որուն հաջորդեց այս եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու համագումարը, 1965 հունվարին, Ադդիս-Աբեբայի մեջ, այս ուղղությամբ կատարեցին սկզբնավորություն մը, որ կհուսանք շարունակվի լավ արդյունքներով, քրիստոնեական միության արբազան դատին համար: Մեր երկու կողմերու պարտականությունն է՝ շարունակել այս խոստմնադից սկզբնավորության ջանքերը, ամրապնդելու համար բոլոր քրիստոնյաներու փոխադարձ կապերն ու միությունը: Առանց պարծենալու երջանիկ ենք, հաստատելով, որ ոռոմեն օրթոդոքս եկեղեցին և հայ եկեղեցին, այս ուղղությամբ, կգտնվին մյուս եկեղեցիներու առաջին շարքին վրա: Միաժամանակ վստահ ենք, թե տիեզերականացման ջանքերու համար այս ճամփուն վրա կատարված ամեն քայլ կհանդիսանա ոչ միայն խթան մը և շահույթ մը քրիստոնեական միության համար, այլ նաև ժողովուրդներու բարեկամության և մերձեցման համար, որ կատարե ամբողջ մարդկության ձգտումներուն՝ դեպի միություն, խաղաղություն և գոյակցություն

երկրագնդի բոլոր ժողովուրդներում միջև: Ոգևորված այս մտածումներով և զգացումներով, մեր սիրելի հյուրընկալներում, հայ եկեղեցւոյ Հայրապետին՝ Նորին Վեհափսայթուն Վազգեն Առաքինին, կրօնին և հայ եկեղեցիի հավատացյալներուն կրօնէք ուսման օրթոդոքս եկեղեցիի հավատացյալներուն և կրօնին սիրալիր և քրիստոնէական եղբայրության ողջույնը:

Ամենայն հայոց եկեղեցիի այս կեդրոնին մեջ միասին փառաբանելով զորությանց և ողորմության ևստիվածը, բոլորս միասին աղօթենք Անոր, որ ամրապնդէ մեր մարդկային տկար ջանքերը, մեր քայլերը, մտածումներն ու սրտերը՝ ուղենշելով դեպի բոլոր քրիստոնյա եկեղեցիներու միության ճամբան, որ խաղաղության, բարեկամության և աշխարհի բոլոր ժողովուրդներու միջև բարի հասկացողության ճամբան է:

Լստված թող օրհնէ՝ մեզ իր ողորմությանը և մարդոց հանդէպ ունեցած սիրով, սլոմ և միշտ և հավիտյան, ամեն:

Ժուստինիան պատրիարքի խոսքի հայերեն թարգմանությունը ընթերցում է Տ. Տիրայր եպս. Մարտիկյանը:

Նորին Սրբությունը, իր խոսքի ավարտին, Հայոց Հայրապետին նվիրում է մի էմալապատ սառ և մի խաչկալ:

Հավարտ Ս. պատարագի, Վեհափառ Հայրապետի զահակալության 11-րդ տարեդարձի առթիւ, Մ. Տաճարում կատարվում է Հայրապետական մաղթանք:

Մ. Տաճարի երգչախումբը, ի պատիւ Տ. Ժուստինիան պատրիարքի, ուսմիններեն լեզուով կատարում է նաև «Պատրիարքական մաղթերգը»:

Այնուհետև, Երկու Հայրապետները ամպհովանու տակ, Եկեղեցական թափորով, հոծ բազմության խանդավառ արտահայտությունների մեջ, օրհնելով բոլորին, առաջնորդվում են Վեհարան:

ՇՆՈՐՀԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԳԱՆԱՍՐԱՆՈՒՄ

Եկեղեցական թափորը «Որ զնորհա» շարականի երգեցողությամբ բարձրանում է Վեհարանի հանդիսությանց մեծ զահլիճը և կանգ է առնում Գահասրահում:

Հայոց Հայրապետը բազմած գահի վրա, իր զահակալության 11-րդ տարեդարձի առթիւ ընդունում է Եկեղեցու և իր ժողովրդի շնորհավորանքները: Իր գահի վրա է բազմել նաև Տ. Ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը, որը Եկեղեցու մասնակցելու հայ Եկեղեցու ուրախությանը:

Մ. Տաճարի լուսարարապետ Տ. Հայկազուն առհեպիսկոպոս Արրահամյանը, հանուն Մ.

Աթոռի միաբանության, Գեր. Հոգ. Նորհրդի և ներքին թեմերի, սրտագին շնորհավորում է Վեհափառ Հայրապետի զահակալության 11-րդ տարեդարձը, մաղթելով, որ նրա սուրբ, շինարար ձեռքերում միշտ ծաղկալման հայրապետական իշխանության զավադանը՝ ի պաշտասություն Մ. Աթոռ Ս. էջմիածնի, և հայ Եկեղեցու, ի բարօրություն հայրենյաց և հայ ժողովրդի:

ՀԱՍՆ Միաբանների ուսման տոբնթեր հայ Եկեղեցու զործերի խորհրդի նախագահ Կ. Գալլախանը, ջերմորեն շնորհավորով Հայոց Հայրապետի զահակալության առնը, առում է:

«Ընդունված կարգ է, որ նման հանգիստվոր օրերին հավաքված հյուրերը շնորհավորում են հորեկյարին, ուստի թույլ տվեք ինձ էլ մեր հանրապետության կառավարությանն առնթեր հայ Եկեղեցու զործերի խորհրդի և առնամար իմ անունից ի սրտե շնորհավորելու Նորին Սրբության՝ Վաղգեն Առաքինին, նրա զահակալության տասնմեկերորդ տարեդարձի առթիւ:

Հոգադունդը մեր ժամանակներում ապրում է ուժերի զերագույն յարման մի շրջան, երբ զանազան Երկինքների տակ ապրող ժողովուրդների ու մարդկության համար ընդհանրապես բնութագրական է միեկուն ընդհանրական զազափարը: Այդ ընդհանրական զազափարը ազնիվ նպատակների իրողործման համար միասնության իրականացման զազափարն է:

Բացտոտություն չի կալում հայ ազգը նաև, թեպետ մի փոքր մասն է մարդկության ամբողջական թվի համեմատ: Դժխեմ բախտի քմահաճ խաղով աշխարհի շորս ծաղերում ցրված հայությունը, պտտմության տրամաբանության բերումով, իր ազգային զիմաղիճը պահպանելու, որոյես ազգություն իսկ իր զոյությունը շարունակելու մտահոյությամբ միասնության է ձգտում: Քրտնաջան, պարզապես հերոսական մաքառում է զնում սիլությունում հայապահպանության նպատակի համար: Դպրոցներ, ալումբներ, մշակութային աններ, մամուլ, զիրք ու զրականություն, Եկեղեցի զինվորազրված են այդ նոյատակին: Սակայն միասնության համար պաշարի զազափարը պարաղ շատախոսություն կլինի, եթե այն զրկվի իր կենսական բովանդակությունից: Միասնությունը ինքնանպատակ չէ: Յուրաքանչյուր առողջ մտածող հայ միասնության զազափարը բնկալում է որպես միասնություն՝ հանուն ազգային զոյապահպանության: Յուրաքանչյուր առողջ մտածող, հայ ազգային զոյապահպանության զճոական կովանը ու խարխալը

Գահապարհում Վեհ. Հայրապետը շնորհավորություններ է ընդունում

տեսնում է իր մայր հայրենիքի, հայկականության մեջ: Ուստի աղղային միասնության միակ ձևը և եղանակը՝ հայրենիքի, Սովետական Հայաստանի շուրջ միասնության նշանաբանի տակ կարելի է իրագործել և աղգային գոյության համար պայքարում սփյուռքահայության դեպի միասնության ճիգերը հայրենիքի՝ Սովետական Հայաստանի հետ կապերի ամրապնդման ճանապարհով կարող են պտղաբերել միայն:

Տագնապալի օջախներ են ստեղծվել երկրագնդի դանադան կետերում, իսկ նրանցից մեկում՝ Վիետնամում, իմպերիալիստների ձեռամբ գնդացի, մի ամբողջ ժողովրդի սպանությունն է գործադրվում: Ժողովուրդները դանադան, անկախ մաշկի գույնից, մարդիկ՝ տարբեր մտածելակերպի, հավատի ու գաղափարաբանության, որ բարի կամք ունեն՝ միասնության են ձգտում: Բայց միասնություն՝ հանուն խաղաղության, միասնություն՝ ընդդեմ իմպերիալիզմի ու գաղութատիրության:

Ձերդ Սրբություն,

Դուք Ձեր անձնական ուժերը և Ձեր գլխավորած Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու ուժերը ամբողջովին նվիրաբերել եք հայրենիքի շուրջ հայ ժողովրդի

միասնության և աշխարհիս խաղաղասիրական ուժերի միասնական շարքերի ամրապնդման գործին: Այս դրությամբ վկայությունն է Ձեր տասնմեկույնյա գործունեությունը:

Նույն այդ իրողությունն է փաստում Ռումինիայի ուղղափառ եկեղեցու պետի, Նորին Սրբություն ժուստինիան պատրիարքի ներկայությունը այստեղ, Ձեր կողքին: Հանուն խաղաղության և ժողովուրդների բարեկամության ամրապնդման, երկու եկեղեցիների միասնության ցույց,— այս է, մեր կարծիքով, տարողությունը Ձեզ՝ Նորին Սրբության տված պատմական այցելության: Սույն պաշտոնական առիթով թույլ տվեք ողջունել Նորին Սրբություն ժուստինիան պատրիարքին և Նրան ուղեկցող հողևորականներին, ներկայացուցիչներին, այն երկրի, որը բախտակից է եղել մեզ դարերի շառավիղներում և հինգ հարյուրամյակներ շարունակ իր ծոցի մեջ փայփայել է, սնուցանել, աճեցրել մեր ժողովրդի տարաբախտ մեկ բեկորը:

Ձերդ Սրբություն,

Ձեր գահակալության տասներկուերորդ տարվա շնորհիվ ցանկանում եմ Ձեզ քաջառողջություն և հայրենի երկրի ջինջ, ջերմ և անսպառ արևը:

Հանուն սփյուռքի մեր թեմերին և ի մասնավոր Ռումինիայի և Բուլղարիայի հայոց թեմերի, Տ. Տիրայր եպս. Մաքսիկյանը, որդես առաջնորդի, ակնածանոր և երախտագիտությամբ արտահայտում է որդիական սեր, հավատարմություն և նվիրում դեպի Մ. Աթոռ Ս. էջմիածինը և նրա արժանընտիր դահակալը:

Հանուն Երուսաղեմի հայոց պատրիարքության և Ամերիկայի հայոց թեմի, Տ. Կարենգին Ժ. վրդ. Գազանճյանը շնորհավորում է Հայոց Հայրապետի դահակալության տոնը, շնչանելով, որ Երուսաղեմի հայոց պատրիարքական Աթոռը, նրա գահակալը և զինվորյալ միաբանությունը, Ամերիկայի սիրախնամ թեմի իր եկեղեցական, սուրբալիկ բոլոր կազմակերպություններով Մ. Աթոռի և նրա առաքելաշավիղ Հայրապետի հետ են, նրա եկեղեցյան վեր և հայրենաշեն բոլոր ձեռնարկների մեջ:

Հանուն հայ մտավորականության, ողջունի խոսք է ասում վաստակավոր ու ծանոթ մտավորական Հ. Ճ. Սիրունին:

«Շահ Աբբաս, ինչպես կոչուման, հաղար դաժանությամբ խլել է հետո իրենց հայրենի բույրներն հայ բազմություններ և բռնի զետեղել հետո դանոնը իր ստեղծած նոր կայսրության մեջ, ուղեց, որ անոնք դառնաին իր հյու հոյատակները, սրբին այնուհետև միմիայն իր հողին համար, մոռնան հեռավոր իրենց օջախները:

Ու ան ոյհ մը մտածեց իր երկիրը փոխադրել էջմիածնա քարերը՝ անոնցմով տաճար կանդակելու համար հայերուն իր հողին վրա, կարծելով, որ անոնք այդպեսով կ'մոռնան իսպառ իրենց հին հայրենիքը և իրենց հողին այլևս կ'կապեն իրեն ու իր պետություն:

Պարսիկներու մեծազոր արքան չէր գիտեր, ավա՛ղ, ինչպես չէին դիտքեր իրմե առաջ շատ շահ Աբբասներ և ինչպես շարժի դիտքային զեռ շատեր իրմե հետ ալ, թե հայ ժողովրդի հողին հնար չէր երբեք խլել իր բույնեն, որքան ալ ավերակի վերածեն Հայոց Աշխարհը, ու որքան ալ փորձեն քարի վրա շրջող բարը:

Հայ ժողովրդի հողին պիտի մնար անասան: Ուր ալ երթար ան, որ ավին վրա ալ նետեր դաշն զաժուռ ճակատադիրը, իր հողին կ'առչած պիտի մնար միշտ իր հեռավոր սրբություններուն:

էջմիածինը կ'սորհրդանշեր այդ սրբությունները:

Բայց էջմիածինը իր քարերը չէին Այդ քարերուն սակ հայոց բովանդակ պատմությունը կ'հանդեր, իր ախուր ու փառավոր դրվագներով, իր վերելքներով ու իր սուղե-

րով, իր ավանդություններով: Ու ոչ մեկ բռնապետ զոնոնք հավիշտակել պիտի չլըրնար:

Միշտ է, զժնդակ օրեր անցուց էջմիածին ինքն ալ հաճախ, ինք ես տարողիր եղավ, ու ման եկավ հայ ժողովրդի ճակատագրին հետ մեկտեղ: Բայց հայ հողին չրեց երբեք իր սրբավայրը, կ'առչած մնաց նվիրական այդ օջախին, ուր հեռավոր զարբեր զո՛հ էին մտաուցեր իրենց Աստուծուն, և ուր հայ ժողովրդը իւ Քրիստոսն էր բերեր գետեգեր հետո: Դարեր շարունակ էջմիածինը հայ սրբություններուն պատասխարանը մնաց այսպես, ու հուստատ. ջահ՝ թափառական հայ բեկորներուն: Անոր հոռեցին իրենց աչքերը անոնք, որ կ'հեծեին սարկության մեջ՝ հայրենի հողին վրա, ինչպես և անոնք, զոր աղետները ցրվեց էին աշխարհի շորս հովերուն: Հաղար կայծակ ճաթեցավ էջմիածին զխուն ալ, ու հաղար փոթորիկ ծեծեց անոր դոները: Բայց հայ ժողովրդը հույսը չզատեց երբեք ունիկ. արորված հաղար դարշապարներու սակ՝ իր դարավոր երազներուն պատմեղ զարժուց դաշն, ու անոր հովանիին սակ, հայրենիքի մը կարոտով ապրեցավ:

Ու հիմա, երբ ան այլևս հայրենիք ունի, դարձյալ աչքերը հոռած կ'ապահանոր: էջմիածինը հիմա ևս կ'ապ մը կ'մնա ընդմեջ մայրենի հողին ու անոր նժդհ՝ զավանիստուն, ու անոր կ'ամարներուն սակ հայ սփյուռքը ողջադուրվիլ կու դա դարերուն հետ ամեն օր:

Հայ ժողովրդը, Վահագն, այդ դարերուն մեջ սրբության պահակ է կարգած հինա Ձեզ: Այս նվիրական վայրերը Ձեր դուրդուրներին հանձնելով՝ բարեր չէ, որ ավանդ կ'զի Ձեզի, ույ սրբությունները, զորս դարերը փոխանցած են իրարու:

Տասնմեկ տարիները, զորս կ'թողուր ետև, երաշխիքն են այդ դուրդուրանքին: Երկու բնդում է, ահա, որ ակառապես կու դամ ըլլալ ևս այն ջերմեռանդությամբ, որով հայ սփյուռքը հաղորդվել կու դա հին օրերունվիրականությանը, որոնք կ'ծաղկին հայրենի երկիրներին սակ:

Տոնական այս պահուն ի՞նչ մաղթանք կ'ընամ Ձեզի ընել: Ամենքը երկուր կ'անք և ուղղորդություն մ'ապթեցին արդեն Ձեզի: Թույլ սովեք, պարզապես, կորով բաղձում Ձեզ, որպեսզի անխռով մնաք խոթերուն առջև: Ու անոնք միշտ պիտի ըլլան, քանի հայ հողին զեռ կ'առաքալեն մոթին մեջ՝ սարկության այնքան դարեր հետո, ու քանի շար հովերը կ'փորձեն սողոսկիլ հայ եկեղեցիներ ներս: Ամուր մնացեք բոլոր վասնդներուն դմբ, դարերու ուժ տան թող Ձեզի, հայրենի հողը Ձեզ բաշտություն պարզեն, ու հովանի ըլլա

թող Ձեզի Ալևոր Հսկան, որ կհսկե և միշտ պիտի հսկե մեր վրա»:

Հանդիսության վերջում շնորհակալության և օրհնության խոսք է ասում Հայոց Հայրապետը:

Ն. Ս. Օծուխյունը մի անգամ ևս ողջունելով ուսման ուղղափառ եկեղեցու պետ, Ն. Սրբուքյուն Ս. Ժուստինիան պատրիարքի ներկայությունը ջերմ շնորհակալություն է հայտնում նրան, որ ընդունել է եղբայրական իր հրավերը և եկել է Ս. էջմիածին, միասին աղոթելու երկու եկեղեցիների և ժողովուրդների բարօրության, ի Քրիստոս սիրո և միության համար:

Հայոց Հայրապետը իր դզացված, սրտագին շնորհակալությունն է հայտնում ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր, հայ եկեղեցու ղործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալաբյանին, նրա շնորհավորանքների համար:

Հայոց Հայրապետը իր հայրական շնորհակալությունն է հայտնում իր գահակալության 11-րդ տարեդարձի առթիվ՝ գահասրահում արտասանված մյուս պաշտոնական խոսքերի, ամեն կողմից ստացված բազմաթիվ շնորհավորական հեռագրերի և գրությունների համար, և օրհնելով աղյն ու եկեղեցին, ժողովուրդն ու հայրենիքը, բարեմաղթում է խաղաղություն աշխարհին, սեր և միություն՝ քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիներին, Աստուծո վստօքին և մարդկության երջանկության համար:

Գահասրահում հանդիսությունը վերջանում է Վեհափառ Հայրապետի «Պահպանիչ»-ով:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆՆԼՈՒԹՅՈՒՆ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ

Ժամը 4-ին Գեր. Հոգ. Խորհուրդը, ի պատիվ Հայոց Հայրապետի. գահակալության 11-րդ տարեդարձի, կազմակերպում է ճաշկերույթ, որն անցնում է ջերմ, սրտագին մթնոլորտում:

Ընդունելության ներկա է ուսման ուղղափառ եկեղեցու պետ, Ն. Ս. Ժուստինիան պատրիարք, ինչպես նաև՝ Ս. Թեոկտիստ, Ս. Վիսարիոն եպիսկոպոսները, Դաշիու և Կազակու քահանաները:

Հյուրերի թվում է հնդիկ գիտնական և հասարակական գործիչ, դոկտ. Չատրջին:

Հրավիրյալների թվում են նաև ուխտավորաբար Մ. Աթոռում գտնվող Ս. Դևորգ, Ս. Դյուտ, Ս. Դաբեգին, Ս. Վազգեն վարդապետները, Տիգրան Բոյաջյանը, Ա. Դալաբյանը, դոկտ. Գր. Բամբուկեյանը, նկարիչ Հր. Ավագյանը, երաժշտագետ Թովաջան, ուխտավորների տեր և տիկին Կ. Ս. Ալթունյանները, Բեյրութից՝ հայ եկեղեցասիրաց

տիկնանց միության հինգ անդամներ և ուրիշներ:

Սեղանին մասնակցում են Մ. Աթոռի միաբանությունը, Գեր. Հոգ. Խորհրդի, Վերստուղիչ հանձնաժողովի անդամները, «էջմիածին» ամսագրի խմբագրական կադմբ. Ճեմարանի դասախոսները, պաշտոնեությունը, մտավորականներ, արվեստագետներ և այլ պաշտոնական անձինք:

Ընդունելության ներկա են նաև ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր եկեղեցական գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալաբյանը և տեղակալ՝ Ս. Հովհաննիսյանը:

Սեղանը օրհնում է Վեհափառ Հայրապետը: Մ. Աթոռի բարիքներով դարդարված սեղանների շուրջ ստեղծում է քրիստոնեական եղբայրության ջերմիկ մթնոլորտ:

«Ձի՛ բարի, դի՛ վայելուչ, դի՛ գեղեցիկ, դի՛ բնակեցնեն եղբարք ի միասին»:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության 11-րդ տարեդարձի բարեբաստիկ առիթով. լուսարարապետ Ս. Հայկազուն արքեպս. Արաքանյանը բաժակ է բարձրացնում Մ. Աթոռ Ս. էջմիածնի անսասանության և նրա արժանընտիր գահակալի կյանքի արեղատույան համար:

Միաբերան ու հանդիսավոր հնչում է Մ. Աթոռի հիմնը՝ «էջմիածին ի Հօրէ՛» շարականը:

Վեհափառ Հայրապետը խանդավառ մթնոլորտում բաժակ է բարձրացնում Ժուստինիան պատրիարքի կենաց՝ ջերմագին և սրտաբուխ մաղթանքներով:

Հյուր ուսմանացի հոգևորականները երգում են պատրիարքական մաղթերը՝ ներկաների ծափահարությունների ներքո:

Վեհափառ Հայրապետը երկրորդ բաժակն առաջարկում է խմել ի դեմս ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր, հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալաբյանի՝ հայրենի բարեխնամ կառավարության հայրենանվեր գործոց հաջողության, խնդրելով, որ պ. նախագահը բարեպատեհ առիթով հայրենի կառավարության ղեկավարների մոտ թարգմանը լինի Հայոց Հայրապետի հարգանաց:

ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր, հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Կ. Դալաբյանը, ընդունելության ժամանակ խոսք առնելով, շնորհակալություն է հայտնում Հայոց Հայրապետին՝ շնչելով, որ իբեն ուղղված հարգալի խոսքերը հասցեագրված են հայրենի կառավարության և որ ինքը սիրով կվտխանցի նրանց՝ Հայոց Հայրապետի հորգանքն ու լարեմաղթությունները:

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆԵՐԸ ԵՎ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՐՏՈՑԻ ԱՆՎԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԻՆ,
 Լ. ԽԱՉԻԿՅԱՆԸ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ԾԳԱՄՈՒՏՔԻ ԱՌԱՋ

Վեհափառ Հայրապետը երրորդ բաժակը բարձրացնում է ժուստիսիան պատրիարքի շքախմբի անդամների կենաց, «որոնցից ումանք,— ասում է նա,— վաղուց ինձ ծանոթներ և բարեկամներ են Ռուսիայից, ինչպես՝ Արադ քաղաքի և այս. Թեոկտիստար ախպար և բարի հոգևորականը, որի հանդեպ միշտ տածել եմ եղբայրական զգացմունքներ, պատրիարքական փոխանորդ Վիսարիոն Լպիսկոպոսը՝ ուումին Եկեղեցու կարևոր ղեմերից մեկը, անմիջական զործակիցը Տ. Ժուստիսիան պատրիարքի, և որի հետ ծանոթացաւ անցյալ տարի, երբ այցելեցի Ռուսիայի, նրան ճանաչեցի և սիրեցի որպես լուրջ հոգևորականի: Ինձ նույնպես շատ սիրելի և հին ծանոթներ են երկու քահանայացիները, որոնք իմ բարեկամներն են Ռուսիայից, և որոնք կարևոր դեր են կատարում ուումին պատրիարքարանում՝ վայելելով ն. Սրբություն ժուստիսիան պատրիարքի վստահությունը»:

Տ. Թեոկտիստ Եպիսկոպոսն իր շնորհակալության խոսքի մեջ նշում է, որ ինքն առաջին անգամն է, որ ուսք է դնում աստվածաշնչական այս սուրբ հոգի վրա, որ շատ կարևոր դեր է կատարել քրիստոնեական կրոնի հաղթանակի համար, և նրա սրբավայրերը, վանքերն ու տաճարները պարծանք են քրիստոնեական աշխարհի, սրբավայրեր, որոնք խոսում են քրիստոնեական կրոնի պատմական կարևորության մասին Հայաստանում:

«Մեր սրտերում վառ կմնան,— Եղբայրացիներս է ուումին Եպիսկոպոսը,— մեր ստացած սուղավորությունները Ս. Էջմիածնից, Հայոց Հայրապետից, Միաբանությունից և հոգևոր, մշակութային կենտրոն հանդիսացող վանքերից և հայոց աշխարհից»:

Վեհափառ Հայրապետը ջերմորեն ողջունում է նաև ներկայությունը հնդկի գիտական և հաստորակական գործիչ, պրոֆ. Չապրեյի, նրան ներկայացնելով բոլոր հյուրերին: Հնդկի գիտնականը շնորհակալության և երախտագիտության ջերմ խոսք է ուղղում Հայոց Հայրապետին և բոլոր ներկաներին:

Ռուսիահայ թեմական խորհրդի նախագահի տեղակալ, դոկտ. Գր. Բաւրուկցիանը իր զրավոր ելույթի մեջ թարգմանն է հանդիսանում ուումինա՛յ հայրենասեր և հավատարմոր ժողովրդի որդիական սիրտ և հավատարմության զգացմունքներին զեպի Ս. Աթոռ Ս. Էջմիածինն, նրա զահակալը և վերածնված հոգը հայրենի:

Ամերիկայի հայոց թեմի պատգամավորական ժողովի ատենապետ Տ. Ռոյաջյանը Վեհափառ Հայրապետին է ներկայացնում

ԱՄՆ-ի տիրախնամ թեմի, առաջնորդ սրբազան հոր, Եկեղեցական ազգային մարմինների և համայն հավատացյալ ժողովրդի սերն ու հարգանքը, երախտագիտությունն ու շնորհավորությունները, շնչակալ, որ Ս. Էջմիածնի Իջման Սեղանից ճառագած լույսի և Ս. Լուսավորչի օրհնության ներքո է ապրում ամերիկահայությունը:

Վեհափառ Հայրապետի զահակալություն 11-րդ տարեդարձի հանդիսությունը վերջանում է ն. Ս. Օծության «Պահպանիչ»-ով:

Երեկոյան ժամը 8-ին, Վեհաքանի հանդիսությունը զահիծում երկու հայրապետները իրենց շքախմբերով, միաբանության անդամներով և այլ հրավիրյալներով գիտում են «Էջմիածին» կինոնկարը, նվիրված 1963 թվականի մեոոնօրհնության հանգեւին:

ՋՐՈՍԱՊՏՈՒՅՏ ԳԵՊԻ ՍԵՎԱՆ

Հոկտեմբերի 3-ին, Երկուշաբթի.— Առավոտյան ժամը 10-ին Երկու Հայրապետները իրենց շքախմբերի անդամներով և ուխտավորաբար Մ. Աթոռում գանվող հոգևորական և աշխարհական հյուրերով, զրոսապատույսի են մեկնում զեպի Սեւան:

Արարատյան զաշաի շքնաղ և պայծառ աշնանային օրերից մեկն է: Հաճելի ուղեորությունից հետո մերենաները կանգ են առնում Սեւանի ափին, նորաշեն վիլլայի տուաջ, որտեղ հյուրերի պատվին արվում է ճաշկերույթ. հետ միջօրեի ժամը 2-ին, ջերմ, եղբայրական մթնոլորտում:

Հյուրերը, այնուհետև, այցելում են Սեւանի պատմական վանքերը, ստորերկրյա հիդրոկայանը և զրոսապատույս և կատարում լճի վրա:

ԱՅՅԵԼՈՒԹՅՈՒՆ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՅԻ ԱՆՎԱՆ ՄԱՏՆԱԳԱՐԱՆ

Հոկտեմբերի 4-ին, Երեքշաբթի.— Առավոտյան ժամը 11-ին Երկու հայրապետները, իրենց շքախմբերով, Երևանում աչելում են Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան ձեռագրոց մատենադարանը:

Մատենադարանի տնօրեն, ՀՍՍՀ Գիտ. ա. կադ. թղթակից անդամ Լ. Խաչիկյանը ջերմորեն զիմավորում է ժուստիսիան պատրիարքին, Վաղգեն Ա Հայոց Հայրապետին և րնկերակցող անձնավորությունը:

Խախ խում են Մաշտոցյան մատենադարանի տնօրեն Լևոն Խաչիկյանի զրույցը: Նվիրված Մատենադարանի ստեղծման, ձեռագրերի հավաքման և ուսումնասիրման աշխատանքներին: Ապա բարձրապատիվ հյուրերը հրավիրվում են զիտելու Մատենադարանի ցուցասրահը, ուր ուումիններն լեզվով

Սևանա լճի ափին

բացատրություններ է տալիս Մատենադարանի ավագ դիտական աշխատող, պատմական գիտությունների թեկնածու Սուրեն Քուլանջյանը: Հյուրերը, մեծ հետաքրքրությամբ և հիացմունքով դիտելուց հետո հայ միջնադարյան ձեռագրերն ու մանրանկարները, հրավիրվում են դիտելու նաև այս այցելության առթիվ ստեղծված նոր բաժինը, որը նվիրված է Ռումինիայում գրված հայերեն ձեռագրերին: Նրանք տեսնում են ԺԾ—ԺԹ դարերի Զետատես Ալբրյում, Սուշավայում, Յաշում, Բուրիլայում, Տըրդու Մուրեշում և Գեոլա հայաքաղաքում գրված հայերեն ձեռագրերը:

Բարձրապատիվ հյուրերը լսելով հետաքրքրությամբ դիտեցին նաև ցուցասրահի նախասրահում այս առթիվ բացված ճոխ ցուցահանդեսը, որը նվիրված էր հայ և ռումին ժողովուրդների դարավոր եղբայրական կապերի պատմությանը: Այստեղ ցուցադրված էին Մոլդովայի Ալեքսանդր Բարի իշխանի 1401 թ. տված հրովարտակը, որով Սուշավայում հիմնվեց Մոլդովայի հայերի հոգևոր առաջնորդական աթոռը: Հայ եկեղեցու խորհուրդների ռումիններեն հնագույն թարգմանությունները (1850, 1895) ռումին հայագետներ Նիկոլա Յորգայի, Վլադ Բընդենանուի և ուրիշների հայագիտական գործե-

րը, հայերենից ռումիններեն և ռումիններենից հայերեն կատարված թարգմանություններ և այլն:

Վերջում Ն. Ս. Ժուստինիան պատրիարքը, Մատենադարանի այցելուների մասույանում գրում է հետևյալ տողերը.

«Այցելեցինք հայ մշակույթի սկզբնավոր մանր նվիրված մի մեծ և թանկարժեք գանձարան: Բաժանվեցինք հիացումի զգացմունքներով դեպի այսօրվա Հայաստանի գիտության և մշակույթի մարդիկ, որոնք նախաձեռնել են այս հաստատությունը, պահպանելու համար անգին այս գանձերը՝ ձեռագրեր, մանրանկարներ, հաղվագյուտ արտադրություններ և այլն, և դրել Հայաստանի և ամբողջ աշխարհի ուսումնասիրողների տրամադրության տակ»:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը՝ Վաղգեն Ա.-ն, այս առթիվ գրեց հետևյալը.

«Երջանիկ ենք, որ այսօր այցելեցինք Ս. Մեսրոպի անվան մատենադարանը, մեր սիրեցյալ եղբոր և բարձրաստիճան պետ՝ Ն. Սրբություն Տ. Ժուստինիան պատրիարքին հետ Ռումինիա, մի անգամ ևս մեր հիացմունքը հայանկելով այս նվիրական հաստատության ղեկավարության»:

ԱՅՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ
ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՎՆՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՏՆՎԱԿԱԿ ՀՐ. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆԻՆ

Հոկտեմբերի 4-ին, Երեւանի.— Հետ միջօրեի ժամը 13-ին, 30-ին, ուսմանական ուղղափառ Եկեղեցու պետ Ն. Սրբուբյուռն ժուստինիան Սրբազան պատրիարքի, ընկերակցության Ս. Թեոփիլոս, Ս. Վիսարիոն Եպիսկոպոսների, Ս. Գաբրիել, Ս. Կազակուբաճան հայրերի, բաղադրարական այցելության տվեց Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության նախագահի ահալալ Հր. Մարգարյանին՝ Երևանում, նախագահական պալատում:

Այցելության ժամանակ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգեն Ա կաթողիկոսը ուսմանական օրթոդոքս Եկեղեցու պետին ներկայացրեց Հր. Մարգարյանին:

Հայոց Հայրապետին ընկերակցում էին Գեր. Հոգ. Խորհրդի ասենապետ և Մ. Տաճարի լուսարարապետ Ս. Հայկազուն աբեղապետը, Սրբազան պատրիարքի, Գեր. Հոգ. Խորհրդի անդամ և Վրաստանի հայոց թեմի առաջնորդ Ս. Կոմիտաս Եպիսկոպոս Ս. Առնիկյանը, Ռումինիայի և Բուլղարիայի թեմերի առաջնորդ Ս. Տիրայր Եպ. Մարտիրոսյանը և զավազանակիր Ս. Արսեն վրդ. Ռերբեյանը:

Ընդունելության ներկա էր նաև Հայկական ՍՍՀ Միներստրների սովետին առնթեր, հայ Եկեղեցու զործերի Խորհրդի նախագահ Վ. Գալալյանը: Ընդունելությունը անցնում է ջերմ մթնոլորտում:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ

Հոկտեմբերի 4-ին, Երեւանի.— Հետ միջօրեի ժամը 3-ին, ՀՍՍՀ Միներստրների սովետին առնթեր հայ Եկեղեցու զործերի Խորհուրդը, ի պատիվ ժուստինիան Սրբազան պատրիարքի, պաշտոնական ճաշկերույթ է նշանակելու «Երևան» հյուրանոցում:

Ճաշկերույթին մասնակցում էին ժուստինիան պատրիարքի շքանշանները, Ս. Թեոփիլոս, Ս. Վիսարիոն Եպիսկոպոսները, Ս. Գաբրիել և Ս. Մազուկուբաճան հայրերը:

Ընդունելության ներկա էր նաև Ամենայն Հայոց Վեհապետ Հայրապետը, շրջապատված իր շքանշաններով, որոնց թվում՝ Ս. Հայկազուն, Ս. Կոմիտաս, Ս. Հուսիկ, Ս. Վահան, Ս. Տիրայր Սրբազանները, Ս. Գաբրիել, Ս. Կեռոզ, Ս. Դյուս, Ս. Ներսես

ձ. Վարդապետները, Ս. Վազգեն, Ս. Արսեն Վարդապետները, Գեր. Հոգ. Խորհրդի անդամները, սփյուռքից հյուրեր՝ պրոֆ. Հ. Ռ. Սիրունին, Տիգրան Բոյաջյանը (ԱՄՆ), զոկտ. Գր. Բամբուկյանը (Բուխարեստ), նկարիչ Գր. Ավագյանը (Բուխարեստ) և «Սիրոն» ամսագրի խմբագիր Ա. Գալալյանը (Երևան-ղև):

Հրավիրյալների թվում էին ՀՍՍՀ Լուսավորության միներստր Շ. Սիմոնյանը, Մշակույթի միներստրի ահալալ Ս. Գալալյանը, Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի նախագահ Վ. Համազասպյանը, Հանրապետության խաղաղության պաշտպանության կոմիտեի նախագահ զրոզ Ն. Զարյանը, Լ. Խաչիկյանը, համալսարանի պրոֆ. Ռ. Առաքելյանը, Մ. Բարյոյանը, բանաստեղծ Գեորգ Էմինը, զիտ. աշխ. Սուրեն Քոլանջյանը և ուրիշներ:

ՀՍՍՀ Միներստրների սովետին առնթեր, հայ Եկեղեցու զործերի Խորհրդի նախագահ Վ. Գալալյանը առաջին բաժակն առաջարկում է խմել օրվա թանկադին հյուրի կենաց, շնշանելով, որ «սա զեղեցիկ մի առիթ է մեզ համար բաժակ բարձրացնելու ուսմանական օրթոդոքս Եկեղեցու ժուստինիան պատրիարքի կենաց, ցանկանալով նրան բաշտոնողություն, կորով և երկար կյանք, ինչպես նաև՝ ուսման ազնիվ ժողովրդին բարօրություն և աշխարհի ժողովուրդներին խաղաղություն: Մեզ բաշ ծանոթ է, որ Ս. ժուստինիան պատրիարքը մեծ աշխատանք է տանում հանուն խաղաղության: Խաղաղության գտար սրբազան զործ է: Ռումինական օրթոդոքս Եկեղեցին զործուն մասնակցություն է բերում խաղաղության պայքարին, համայն աշխարհում: Ցանկանում ենք Ձեզ, ժուստինիան պատրիարք, ամենայն կորով, խաղաղության գտար ամուր պահելու համար Ռումինիայում:

Այս տոթիվ հաճելի մի պարապանությունում կատարելու: Հանուն մեր մայրաքաղաքի բաղադրալուխ Գր. Հասրաթյանի, որը հիվանդության պատճառով, ցավոք, բացակայում է այսօր այս սեղանից, Ձեզ հանձնելու Երևան բաղաքի բանություն: Սա երկրորդ զեղեցն է, երբ այդ բանալին տրվում է բարձրաստիճան մի հոգեւորականի Առաջինը Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն է, որ ստացավ այդ»:

Պր. Գալալյանը ներկաների խանդավառ ծափերի ներքո, Հայաստանի մայրաքաղաքի

բանալին հանձնում է ժուստինիան պատ-
րիարքին, որն այն ընդունում է շնորհակա-
լության, երախտագիտության ղգացմունքնե-
րով:

Ճաշկերույթի ժամանակ բաժակաճառեր
արտասանեցին՝ Վեհափառ Հայրապետը,
խաղաղության պաշտպանության հանրա-
պետական կոմիտեի նախագահ Ն. Զարյանը,
Սփյուռքահայության հետ մշակութային կա-
պի կոմիտեի բաժնի վարիչ Դր. Բեքմեզյանը,
Տ. Վազգեն վրդ. Քեշիշյանը:

Վերջում Տ. Ժուստինիան պատրիարքը
հանդես եկավ հետևյալ ճառով.

«Թույլ տվեք, խնդրեմ, արտահայտելու
այն բացառիկ ուրախությունը, որ ես և ինձ
ուղեկցող ռումին օրթոդոքս եկեղեցու պատ-
վիրակությունը ունենք միասին լինելու և
միասին ապրելու այս հիշատակելի վայր-
կյանները մեր կյանքում:

Եկանք Ձեր գեղեցիկ երկիրը՝ Սովետական
Հայաստան, որտեղ ապրում է մի ժողովուրդ,
որի անխոնջ աշխատասիրությունը ծանոթ է
մեզ: Եկանք որպես հյուր հայ պատվական
եկեղեցու՝ Նորին Վեհափառություն Վազգեն
Ա ծայրագույն պատրիարքի և կաթողիկոսի
գահակալության 11-րդ տարեդարձի առիթով
շարունակելու հարաբերությունները ռումին
օրթոդոքս եկեղեցու և հայ եկեղեցու մերձեց-
ման համար:

Գնահատելով հայ եկեղեցին որպես հա-
րադատ արտահայտությունը, ողջ մարմնա-
ցումը, և հնագույն քրիստոնյա ավանդա-
պահներից մին, և դրանով միացած ուղղա-
փառության հետ, որին մաս է կազմում նաև
ռումին օրթոդոքս եկեղեցին՝ ուրախ ենք
տեսնելու մերձեցման աճը մեր եկեղեցիներ-
ի, և նրանց միջև գոյություն ունեցող այն-
քան բազմաթիվ և կարևոր նմանությունները:
Փոխադարձ այցելությունները մեր և Նորին
Վեհափառության միջև գալիս են ծառայելու
այս նպատակին:

Այսպիսով մենք լրացնում ենք մեր ժա-
մանակների մի հրամայականը, որ պահան-
ջում է բոլոր քրիստոնյաներից՝ ավելի լավ
ճանաչել միմյանց և միացնել ջանքերը՝ նե-
ցով լինելու ժամանակակից մարդկությանը,
եղբայրական իր ձգտումների մեջ մշակելու
համար բարեկամություն, ստեղծելու համար
նոր կյանք, բարօրություն և երջանկություն՝
ի շահ ամբողջ մարդկության:

Մերձեցման իղձը և համագործակցությու-
նը, որ ոգևորում է այսօր աշխարհի հետզհե-
տե ավելի լայն շրջանակները, որպես մեր
ժամանակների սգին, օրե-օր գրավում է նաև
րիսառոյա եկեղեցիներն ու իր հավատաց-
յալները, ինչպես և բոլոր դավանանքների
հավատացյալներին:

Բոլոր եկեղեցիները հետզհետե ավելի գի-
տակից են դառնում իրենց պարտականու-
թյունների մեջ՝ ավելացնելու միասնական
ամուր գործակցությամբ իրենց հարատև
ճիգերն ու ջանքերը խաղաղության առաջնի-
վան գործի համար, ինչպես և ժողովուրդ-
ների փոխադարձ հասկացողության մեջ՝
մասնակցությամբ լավագույն և գիտակից
մարդկանց:

Մեր ջերմագին շնորհակալությունը բերում
ենք Սովետական Հայաստանի պետական
ղեկավարության մեր պատվիրակության
հանդեպ ցույց տրված հարգանքի համար
այս ընդունելության առիթով:

Ի սրտի շնորհակալություն կհայտնենք
կրոնից պետական կոմիտեին, մեր պատվին
կազմակերպած հյուրասիրության համար և
բարյացակամ բարեկամության համար, որով
շրջապատեցին մեզ:

Մասնավոր շնորհակալություն ենք հայտ-
նում ի Քրիստոս մեր եղբոր՝ Նորին Վեհա-
փառություն ծայրագույն պատրիարք և կա-
թողիկոս Վազգեն Ա-ին, իր հրավերին հա-
մար, որով այցելեցինք հայոց եկեղեցին և
այն ամենի համար, որ տեսանք այս առի-
թով հայ եկեղեցու մեջ և հայ ազնիվ ժողո-
վուրդի հին և հյուրասեր երկրում:

Մաղթում ենք Նորին Վեհափառության և
Սովետական Հայաստանի ղեկավարներին՝
հայ ժողովուրդի՝ նրա վերելքի ճանապարհին
բարօրություն, կատարյալ հաջողություն և
երջանկություն:

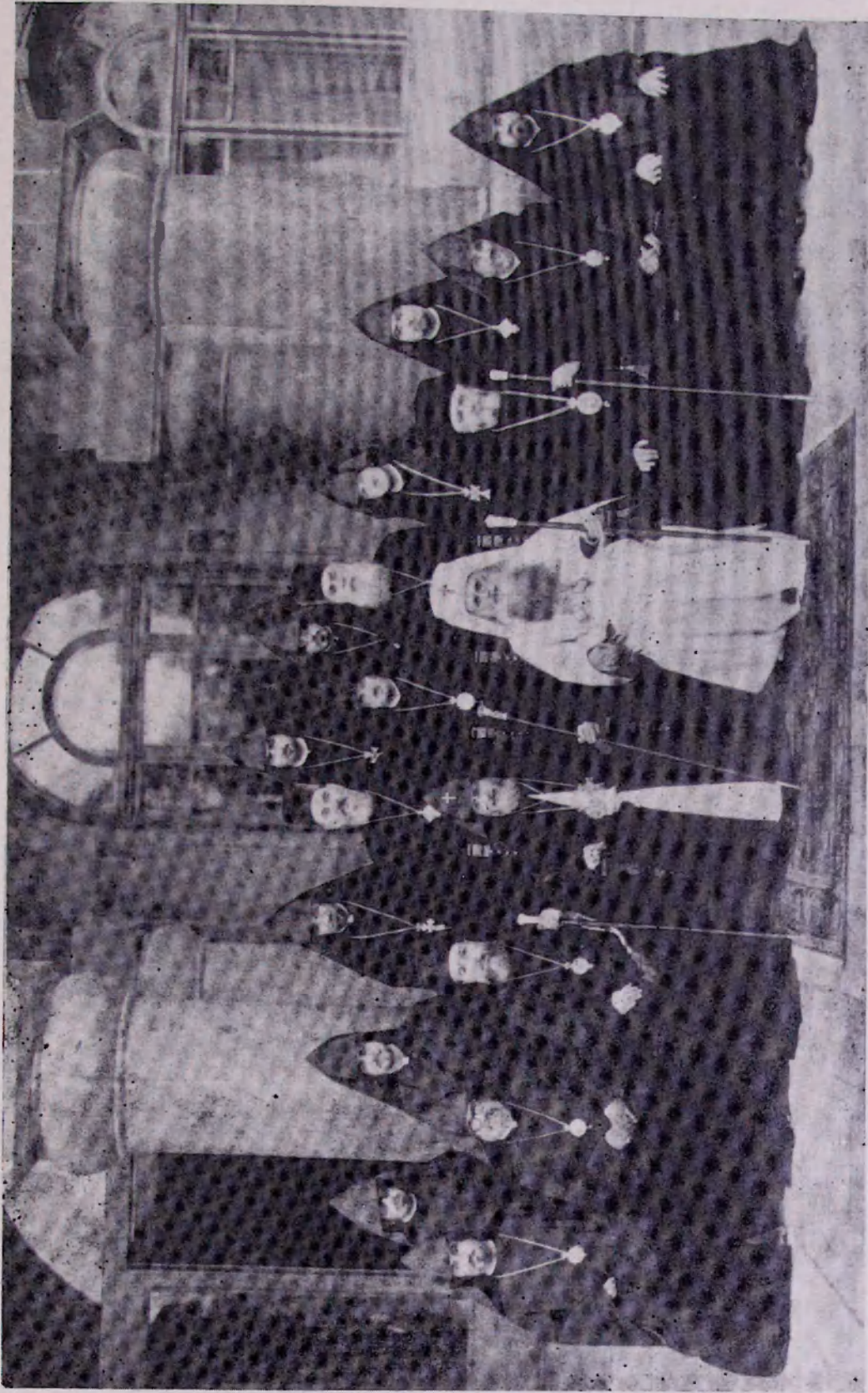
Թող կեցցե՝ և աճի՝ սերը հայ եկեղեցու և
ռումին օրթոդոքս եկեղեցու միջև, և բարեկա-
մությունը՝ Սովետական Միության ժողո-
վուրդների և ռումին ժողովուրդի միջև, որ-
պեսզի խաղաղությունը, որին համար պայ-
քարում են միասին, հաղթանակի ամբողջ
աշխարհում:

Ռումինական օրթոդոքս եկեղեցու պետի
պատվին տրված ճաշկերույթն անցնում է
ջերմ, բարեկամական մթնոլորտում:

Երեկոյան ժամը 8-ին երկու հայրապետ-
ները, իրենց շքախմբերով և հյուրերով, ներ-
կա են լինում Երևանի հայֆիլհարմոնիայի
համերգային մեծ դահլիճում՝ Հայաստանի
պետական երգչախմբի և պարի անսամբլ-
ի համերգին:

ՆՐԵՎԱՆԻ Ս. ՍԱՐԳԻՍ ՆԿՆՂՆՑՈՒՄ

Նոյեմբերի 5-ին, չորեքշաբթի. — Առա-
վոտյան ժամը 10-ին Վեհափառ Հայրապե-
տը և Ժուստինիան Պատրիարքը իրենց շքա-
խմբի անդամներով այցելում են Երևանի
Ս. Սարգիս եկեղեցին, ուր հավաքված հա-

Ն. ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ Տ. ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱԸ ԻՐ ԵԲԱԽԱՄԱՐՈՎ ԵՎ ՎԵՆԱՓԱՆ ԶԱՅՐԱՊԵՏԸ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄԱՆԻՐՈՎ

վատացյալների հոծ բազմությունը շերտորեն դիմավորում է նրանց:

Երկու հայրապետները, եկեղեցու դանդեղի ղողանջների ներքո, եկեղեցական թափորով և «Հրաշափառ»-ով, առաջնորդվում են եկեղեցի:

Արարատյան թեմի փոխանորդ Տ. Վահանեպա. Տերյանը, հանուն նրանի թեմական խորհրդի, հոգևորականության, եկեղեցական վարչությանց ու հավատացյալների, Տ. Ժուստինիան պատրիարքին ողջունում է հետևյալ ուղերձով.

«Այսօր Հայաստանի մայրաքաղաքի Մայր եկեղեցու դանդերը քաղցրալուր ղողանջով ավետում են, որ Նրան է ժամանել Ռումանիայի օրթոդոքս եկեղեցու հայրապետը՝ Նորին Սրբություն Ժուստինիան պատրիարքը՝ իր շքախմբով:

Երջանիկ և բախտավոր եմ՝ հավատացյալներիս, քահանայից դասի, թեմական-եկեղեցական խորհրդների, դպրոց-դասերի անունից, բարի գալստյան սրտարուխ խոսք ասելու Ձեզ, Ձեր այցելության առիթով:

Խորը հնություն ունի ուումին և հայ եկեղեցիների և ժողովուրդների բարեկամությունը: Անցյալում Ռումինիան իր զիրկը բացել է եղբայրորեն, հայաձական մեր ժողովրդի բնկորների առաջ: Մենք երախտապարտ ենք ուումին հողին և ժողովրդին և նրա հարուստ մշակույթին: Եվ այսօր, սրտի խորունկ բերկրանքով ողջունում ենք ուումին ուղղափառ եկեղեցու Սրբազան պատրիարքի օրհնաբեր ներկայությունը այս սուրբ եկեղեցու կամարների տակ՝ իր շքախմբի անդամների հետ:

Մենք սիրում ենք ուումին հողը, որովհետև այնտեղ է ծնվել, սնվել ու դաստիարակվել մեր բոլորիս սիրելի Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը, որին ևս այս ուրախ առիթով բարի գալուստ ենք մաղթում:

Թող հավերժ կենդանի մնա ուումին և հայ եկեղեցիների եղբայրական համագործակցությունը, թող աճի և ամրապնդվի ուումին և հայ ժողովուրդների պատմական բարեկամությունը նոր թափով և նոր հեռանկարներով»:

Ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը Տ. Վահան եպիսկոպոսի ողջունի խոսքին պատասխանում է, ասելով՝ «Երախտապարտ ենք Տ. Վաղգեն Ա կաթողիկոսին, որ առիթը բնական է մեզ այցելելու էջմիածին և Սուրբ-սական Հայաստանի մայրաքաղաք՝ Եջմիածին, և նրա մայր եկեղեցին»:

Ռումին օրթոդոքս եկեղեցու հավատացյալների, մեր եկեղեցիների և քահանաների ողջունն ու հարգանքն ենք բերել

Նրանի եպիսկոպոսներին, քահանայից դասին, հավատացյալներին և անձամբ մեր օրհնությունն ու բարեմաղթությունները: Երեկ, հանդիսավոր իրադրության մեջ, ստացա Հայաստանի կրոնից նախարարի ձեռքից Նրանի բանալին: Դա որեք բերդի կամ քաղաքի սովորական բանալին չէ, այլ հոգիներ բացող բանալի: Եկել ենք այս աստվածաշնչական հողը, ամրապնդելու երկու եկեղեցիների, երկու ժողովուրդների դարավոր բարեկամությունը, որը խորն արմատներ ունի: Մենք եկել ենք մեր այցելությանը ստարակու մեր օրերին այդ բարեկամության է՛լ ավելի ամրապնդմանը:

Հայաստանում իմ այցելած վանքերի մեջ ևս տեսա հայ ժողովրդի կենդանի հավատքը դեպի Քրիստոս: Պատմական այդ սրբավայրերը եղել են նաև հայ մշակույթի վառ օջախները: Հայ ժողովուրդն իր հավատքի ուժով դիմացել է դարերի փորձություններին, ինչպես ուումինացիները օսմանցիների դեմ: Մենք հինգ հարյուր տարի մարտնչել ենք օսմանյան բռնակալության դեմ: Մեր հայրենի հողը ոռոգվել է մեր նահատակների սուրբ արյունով: Ի վերջո, սակայն, հաղթանակել է մեր ժողովուրդը: Թշնամին ծնկի է եկել, ու մենք աղատագրվել ենք: Աղատագրվել է և ուումինական հողը: Անցյալում հայ և ուումին ժողովուրդների ճակատագրի բնորոշությունը պատմական փաստ է: Այսօր էլ մեր երկու ժողովուրդները համանման ձգտումներով միասին ընթանում են սոցիալիզմի գրոշի ներքո ու կերտում իրենց լուսավոր ապագան:

Վերածնված Հայաստանը դարդանում է բոլոր բնագավառներում, ինչպես Ռումինիան: Մենք հաջողություն ենք մաղթում բոլորին և կոչ ենք անում, որ միասին աշխատենք երկու ժողովուրդների համագործակցության համար: Այս հույսով Աստուծո օրհնությունն և հայցում մեր բոլորիս վրա»:

ԱՅՑՅԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՕՇԱԿԱՆԻ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Այնուհետև, երկու հայրապետները, իրենց ուղեկիցներով ուխտի են գնում Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի դամբարան-եկեղեցին:

Քանապարհին երկու հայրապետները այցելում են Շահումյանի շրջանում Նրանի մետաքսի կոմբինատը, ուր աշխատում են շուրջ 3500 բանվոր-բանվորուհիներ:

Կոմբինատի գլխավոր ինժեներ Նորիկ Ստեփանյանը, այլ դեկավորների հետ ջերմորեն դիմավորելով հյուրերին, ծանոթացնում է նրանց գործարանի տեխնոլոգիաներին և արագորությունը:

Ապա Հայոց Հայրապետն ու ուումին պատ-
րիարքը, շքախմբի անդամներով, մեկնում են
Ոշական՝ անցնելով Եղիվարդի, Աշտարակի
գեղեցիկ և հովասուն այգիների միջով:

Օշականում, եկեղեցու մուտքի առաջ, եր-
կու հայրապետները «Հրաշափառ»-ով մուտք
են դործում եկեղեցին, ուր Գրիգոր վրդ. Ե-
ղիայանը հարդելի հյուրին դիմում է ողջույ-
նի խոսքով, պատմական տեղեկություններ
տալով Ս. Մեսրոպի և Ս. Սահակի մեծ գոր-
ծի մասին:

Այնուհետև երկու հայրապետները իջնում
են Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի դամբարանը՝ իրենց
ուխտն ու աղոթքը կատարելու:

Հյուրերը Վեհափառ Հայրապետի առաջ-
նորդությամբ հանգամանորեն ծանոթանում
են եկեղեցում վերջին երկու տարիների ըն-
թացքում կատարված որմնակարգական
(Ֆրեզկո) աշխատանքների հետ, հայտնելով
իրենց հիացմունքը:

ՈՂՋԵՐԹԻ ԶԱՇԿԵՐՈՒՅԹ

Հոկտեմբերի 5-ին, չորեքշաբթի. — Հետ
միջօրեի ժամը 3-ին, Վեհափառում, ի պա-
տիվ ուումին օրթոդոքս եկեղեցու պետ, Ն.
Սրբություն ժուստինիան պատրիարքի և նրա
շքախմբի անդամներին, տրվում է ողջերթի
սեղան:

Ճաշկերույթին ներկա են Մ. Աթոռի միա-
բանությունը, Գեոր. Հոգ. Խորհրդի անդամնե-
րը, ուխտավորաբար Մ. Աթոռում գտնվող
հոգևորական և աշխարհական հյուրեր:

Սեղանը օրհնում է Վեհափառ Հայրապետը
և ապա ասում. «Այսօր հավաքվել ենք այս
սեղանի շուրջ ողջերթ մաղթելու ուումին ուղ-
ղափառ եկեղեցու պետ, Ն. Սրբություն ժուս-
տինիան պատրիարքին և նրա շքախմբի ան-
դամներին: Մի շաբաթ առաջ բացառիկ ուրա-
խությամբ դիմավորեցինք Նորին Սրբությա-
նը, իսկ այժմ բաժանումը մի քիչ տխուր-
ությամբ է պղտորում մեր զգացմունքները:
Բայց այդ իրական բաժանումը չէ, այլ մեր
ապրումների ու գործակցության շարունա-
կությունը, իրարմե հեռու, բայց միշտ միա-
սին, մենք պիտի շարունակենք մեր եկեղե-
ցաշեն և խաղաղասիրական գործունեու-
թյունը:

Մենք հին բարեկամներ ենք՝ որպես եկե-
ղեցի և ժողովուրդ: Բարեկամներ ենք նաև
անձնապես: Ամեն մի հանդիպում ամ-
րապնդում է մեր՝ ի Քրիստոս եղբայրու-
թյունն ու միությունը: Այս սրահին ևս խո-

րապես հուղված եմ. և իմ ընտանիքը տկար են՝
արտահայտելու իմ զգացմունքները:

Մի րեցյալ եղբայր մեր, Ջեզ մաղիում ևս
բաշ և տեական առողջություն, մինչև ի խոր
ծերություն, շինարարական Ձեր մեծ գործե-
րը շարունակելու թափ, անսպառ եռանդ՝
եկեղեցիների գործակցության ու խաղաղու-
թյան ի նպաստ Ձեր տարած աշխատանք-
ներում: Սուրբ դործ է խաղաղության ծառա-
յելը: Ձեր անձով այդ գործը նվիրականաց-
վեց և Աստուծո օգնությամբ այն փառավոր
հաջողությամբ պսակվեց: Աստված միշտ զո-
րավիդ է լինում բոլոր նրանց, որ աշխատում
են աշխարհի խաղաղության համար:

Մի րո, բարեկամության և մեր ապագա
գործակցության վերաբերյալ ասված խոս-
քերը մենք պիտի աշխատենք կյանքի կոչել,
միասնական աղոթքով ու աշխատանքով:

Այժմ, խնդրում եմ Նորին Սրբության, Մեր
հայրապետական ողջույնն ու օրհնություն-
ները տանել ուումին ուղղափառ եկեղեցու
հոգևորականության, հավատացյալ ժողո-
վրդին և բարեմաղթություններ՝ վերա-
ծնված Սոցիալիստական Ռումինիային:

Թող Աստված օրհնի մեր՝ ի Քրիստոս եղ-
բայրությունն ու համագործակցությունը:

Հնդունելության ժամանակ թանկագին
հյուրին և շքախմբի անդամներին ողջերթի,
սիրո և եղբայրության սրտառու խոսքեր ա-
սացին նաև Տ. Լուսինա եպիսկոպոսը, Տ.
Կևորգ և Տ. Կյուստ ծ. վարդապետները:

Վաստակավոր բանասեր-պատմաբան ու
ծանոթ մտավորական Հ. Ճ. Սիրունին, ող-
ջերթի սեղանին, ուումիններն լեզվով ընթեր-
ցեց բովանդակալից ուղերձ, որի հայերեն
թարգմանությունն է հետևյալը.

«Համեստ հայ մտավորական, որ ավելի
քան չորս տասնամյակ իր բոլոր ճիգերը
վատնեց փոխադարձաբար իրար ճանչնելու
համար հայ և ուումեն ժողովուրդները, և ամ-
րապնդելու համար հոգեկան կապերը երկու
ժողովուրդներու միջև, երջանիկ եմ ուրիշ
որևէ մեկին ավելի՝ տոնական այս օրերուն
մեջ, երբ կհանդիպին երկու ժողովուրդներու
ազգային եկեղեցիները՝ հանձինս իրենց գե-
րագույն ղեկավարներուն:

Երկու ժողովուրդներու հանգիստությունը,
զոր շուրջ վեց տասնամյակ առաջ ի վեր հա-
նեց մեր ականավոր բարեկամն ու ռահվիրան
Նիկոլա Յորգա, իր «Հայերն ու ուումենե-
րը, — պատմական զուգակշիռ» երկով ոչինչ
ունի զարմանալի:

Արդարև, երկու ժողովուրդներու կենակցու-
թյունը ավելի քան վեց դար չէր կրնար զայն
չստեղծել, և չթրծել եղբայրությունը մեր

յույզ ժողովուրդներու միջև, որոնք իրարու կապված որքան հասարակաց հեռավոր ծագումով մը, նույնքան և հասարակաց ճակատագրով մը իրենց պատմության ընթացքին, իրենց հոգեկան կապերը ավելի ամրապնդեցին իրենց հավաքական տրեւոյթյամբ ուսման երկիրներու բարգաւաճմանը համար, ըլլա ուսման հայրենիքի դժուար օրերուն, ըլլա ուսման ժողովուրդի բաղձանքներուն իրականացման ատենը:

Զետեղված ԺԴ գարու առաջին կեսին սկսյալ, Մոլդովայի մէջ, ուր իշխանապետութեան կաղնութիւնը հայ համայնք պիտի գտներ, ինչպէս կշռտեն նույնինքն ուսման պատմաբանները, շրջապատված տեղացի ժողովուրդին կողմէ ջերմ ասպնջականութեամբ մը, հայերը գիտցան իրենց կարգին՝ թանկագին աշխատակցութիւն մը բերել իրենց որդեգրած հայրենիքին բարգաւաճման համար, կյանքի բոլոր մարդերուն վրա:

Երկասիրութեան մը մէջ, զոր տարապատկու վրա ենք այս պահուս, և որ «Հայ Եկեղեցին Արեւելեան Սուրբաշխի մէջ» խորագիրը պիտի կրէ, փորձած ենք ներկայացնել հայութեան դարավոր կյանքը նույն շրջանի երեք երկիրներուն, այսինքն՝ Լեհաստանի, Մոլդովայի և Տրանսիլվանիո մէջ, երկիրներ, ուր զետեղված հայ գաղութները կապված էին հիշատակովը հասարակաց ծագումի մը, որ փառավոր և դժբախտ Անին կու զա, և, միևնույն ատեն, իրենց բարբերով, ավանդութիւններով և բարբառով:

Մեր աշխատութեան ստվար մասը նվիրված է, սակայն, այն վեց դարերուն, զոր հայ Եկեղեցին ասորեացի ուսման ժողովուրդին ծոցին մէջ, պարզ այն պատճառով, որ մինչ հայերը՝ ինչպէս Լեհաստանի, նույնպէս և Տրանսիլվանիո մէջ իրենց նախնիքներու հավաքը կորսնցուցին ցավալի պարագաներու տակ, անոնք զայն պահպանեցին ուսման երկիրներու մէջ, կատարյալ ազատութեամբ, սկսյալ 1350-էն, երբ Բոտոշանի մէջ կկանգնէին իրենց առաջին եկեղեցին:

Այս աղատութիւնը իրենց թույլ տվաւ ազդեցութիւնը կանգնել, նույն դարուն երկրորդ կեսին իսկ, ուրիշ վայրերու, ինչպէս՝ Զեթաթէ Ալբայի, Յաշի, Սուչավայի մէջ աղատութիւն, որ նվիրագործվեցաւ Ալեքսանդր Բարի իշխանին՝ 1401 հունիսի համբավավոր հրովարտակովը, որ հայ եպիսկոպոսութիւն մը կհաստատէր Սուչավայի մէջ՝ անոր հողերը իրավասութեան տակ զնկուլ Մոլդովայի հայ եկեղեցիները:

Եւ այդ օրէն սկսյալ, ծաղկեցան հայ համայնքները ուսման երկիրներու մէջ իրենց

եկեղեցիներու շուրջ, կատարյալ հանգրժուութեամբ մը, որ հաղվադեպորեն խաթարվեցաւ դարերու ընթացքին, ինչպէս՝ Շթեֆան Ռաուշ իշխանին սարքած հիմար հաւածանքին ատեն 1551-ին, կամ անհաճոյն շրջանին, զոր հայերը ապրեցան հույն ծագումով ֆեներցի իշխաններու օրով, Եւ, սակայն, ուսման օրթոդոքս եկեղեցին զեմբեր տվաւ իր իսկ ծոցն, որոնք նշանավոր դարձան իրենց քրիստոնեական ոգովով, ինչպէս Ռոմանի գիտնական Եպիսկոպոս Մեկիքսեղեկ, որ հայ եկեղեցւո պատմական դերը պարզեց և օգնեց, որ անհետանան վերջնապէս անհեթեթ առասպելները հայ եկեղեցւո շուրջ և վերստեղծվին եղբայրաբար հին կապերը երկու եկեղեցիներու միջև: Պիտի հաջորդէր ուսման օրթոդոքս եկեղեցւո Սինոդին իմաստուն որոշումը 1876-ին, որ կնիքագործվէր մեկ անգամ ընդ միշտ այս քրիստոնեական եղբայրութիւնը, ու պիտի հետեւին բարյացակամ հետադոտութիւնները ուսման ուրիշ հոգեւորականներու, որոնք խղճատուրեն պիտի լուսարանէին հայ եկեղեցւո պատմական դերը, հեղինակավոր ուսումնասիրութիւնները ուսման մեծ պատմաբան Նիկոլա Յորգային, որ ավելի ևս պիտի ընդգծէր բացառիկ արժեքը այդ դերին, մինչև որ ուսման Սինոդի որոշումն 90 տարի հետո, Ժուստինիան պատրիարքն ինքն իսկ, Բուքրէշի Դոմինիցա Բալաշա եկեղեցւո մէջ պիտի արտասանէր անցյալ տարի իր պատմական ճառը, հանդիսավոր վկայութիւն մը բերելով ի նպաստ հայ եկեղեցւո անցյալին, և շաղախելով անգամ մը ևս կապերը երկու բույր եկեղեցիներու միջև:

Հանգիսավոր այս պահուն չեմ կրնար չհիշատակել թանկագին հիշատակը հայ ժողովուրդի մեծ բարեկամին՝ Նիկոլա Յորգային, որուն անունը վերջերս ոգեկոչեց հայ ժողովուրդը ևս իր եղբրական մահւան 25-րդ տարելիցին առթիւ: Յորգան եղաւ, որ ինչպէս հայ ժողովուրդին նվիրված իր երկասիրութեան, նույնպէս իր հոգվածներուն մէջ առիթն առիթ, այնքան հեղինակորեն վերլուծեց հայ ժողովուրդին անցյալը, ի վեր հանելու համար ծառայութիւնները, զորս անմատուցած էր քաղաքակրթութեան իր դարավոր կյանքին մէջ, չմոռնալով նաև դերը, զոր խաղացած էր հայ եկեղեցին:

Նիկոլա Յորգայի առաջին հոգն եղաւ՝ ցույց տալ հայ եկեղեցւո ազդեցիկ նկարագիրը, ծանրաշարժ այն փաստին վրա, թէ հայերը տոտալին ժողովուրդն եղեր էին, որ քրիստոնեութիւնը որդեգրէր էին իբրեւ պաշ-

տոնական կրոն Դ դարու սեմին, և ապացուցանելով, որ հայերը մեկուսացած մնալով քրիստոնեական եկեղեցին խոռովող պայքարներն, թողուցին, որ հայ եկեղեցին կորսնցնե՞ն և ազգային իր նկարագիրը:

Ըստ Յորգույի, հայերու բացակայությունը Քաղկեդոնի ժողովն, պետք է վերադրել այն սրտմտության, զոր այդ պահուն հայերը կազմեցին նենգ Բյուզանդիոնի հանդեպ, որ հակառակ իր խոստումներուն, մենակ թողուցած էր հայերը քրիստոնեության թշնամիներուն դեմ: Եվ եթե հայերը ներկա չէին այդ ժողովին մեջ, նույն այդ պահուն իրենց արյունովն էր, որ կաշտույանեին Քրիստոսի կրոնը, մինչ Քաղկեդոնի մեջ հավաքվողները, կրսե Յորգա, վայն կփորձեին պաշտօնա՝ նել բանաձևերով:

Ինչ կվերաբերի դերին, զոր հայ եկեղեցին խաղաց, ջախջախվելն հետո հայ ժողովուրդի հույսերուն վերջին ապաստանին, որ կիլիկյան Հայաստանն էր, և հայերուն վախուստն հետո իրենց հայրենի երկրեն, նախախնամական կգտներ վայն Յորգա այն պատճառով, որ հայերը, ղրկված իրենց անկախութենն, սորոված հափշտակչներու լուծին տակ, և ցրված աշխարհի չորս անկյուններուն մեջ, պիտի չքանային վերջնաօգես, եթե գոյություն չունենար իրենց եկեղեցին, ինչպես նաև՝ չլլային իրենց ավանդությունները, որոնք պահպանվեցան այդ եկեղեցվո հովանիին տակ:

Եվ հիմա, որ բոլոր քրիստոնյա եկեղեցիներու միջև եղբայրությունը հրամայական պահանջը դարձած է մեր աղյուսած ժամանակներուն, հայ եկեղեցին ևս կբաղձա ուրիշ որևէ եկեղեցին ավելի անկեղծ կերպով. եղբայրության մը, որ գար չքացնելու ցավալի անհասկացողությունները եկեղեցիներու միջև, ապահովելով ամենուն ծողկիլ իրենց ազգային ավանդությանը շրջանակին մեջ: Հայ եկեղեցին, որ կոչված է բոլորովին բացառիկ առաքելության մը հայ ժողովուրդի ծոցին մեջ, կարիք ունի ուրիշ որևէ եկեղեցին ավելի, պանծացնելու դանոնք, և իրականացնելու պատմական իր առաքելությունը, պահելով իր ուրույն տեղը եկեղեցիներու մօ՛րնաունիքին մեջ:

Ճաշկերության ընթացքում Արագ քաղաքի եպիսկոպոս Թեոկտիստ սրբազանը շնորհակալության, երախտագիտության խոսքեր է ասում Հայոց Հայրապետին, հանուն Ժուստինիան պատրիարքի ջբախմբի անստանալուն, իրենց հանդեպ ցույց տրված ուշադրության, սիրալիր վերաբերմունքի համար,

շեշտելով, որ հայ և ռումին եկեղեցիներին երկու հայրապետների գործակցությունը սիրո մի վառ օրինակ է բոլորի համար. «Նրանք, — ասում է ռումինացի հյուր Սրբազանը, — սիրո սերմեր են ցանում, և մենք ճաշակում ենք սիրո սերմերը՝ Բուխարեստում՝ անցյալ տարի հուլիսին, և այստեղ Ս. էջմիածնում: Եղբայրական այդ սերը մեզ երախտապարտ է թողնում: Մենք մեզ հետ միասին կտանենք մեր հավատացյալ ժողովրդին ավետարանական սիրո արտահայտություն եղող մեր տպավորություններն ու հուշերը Ս. էջմիածնից, Վաղդեն Ա կաթողիկոսից, հայ ժողովրդից և Հայաստանից»:

Վեհափառ Հայրապետը, շքախմբի անդամներին նվերներ հանձնելով, ասում է. «Ողջերթի այս սեղանին հաճելի պարտականությունը ունեմ մեր ռումինացի սրբազաններին և քահանա հայրերին համեստ հիշատակներ նվիրելու: Կարևորը ինքը նվերը չէ, այլ այն զգացումը, որով այն տրվում է: Սրբազանները թող բարի լինեն ընդունելու հայկական եկեղեցական արվեստի ոճով շինված այս ձեռաց խաչերը նրանցով օրհնելու իրենց հավատացյալներին, և ասելու, որ Հայաստանի եկեղեցու հայրապետը միաժամանակ իր օրհնությունն է ուղարկում ռումին հավատացյալներին»:

Ողջերթի սեղանին խոսք է առնում նաև Ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը և ասում. «Խորին շնորհակալություն մեր սիրելի եղբոր՝ Ն. Սրբություն Վաղդեն Ա պատրիարք-կաթողիկոսին, ողջերթի այս սրտառու ընդունելության համար»:

Ս. էջմիածին ենք եկել որովհետև հյուրերը Ն. Սրբության: Մեր հյուրընկալության օրերը անցան սիրո, եղբայրության մթնոլորտում: Մեր շափով և կարողությամբ աշխատեցինք, որ խորանա մեր միջև եղած սերը: Այստեղ Վաղդեն կաթողիկոսը մեզ ներկայացրեց հայ եկեղեցու երիտասարդ հոգևորականներին, որոնք վաղվա հույսն են ձեր եկեղեցուն: Համոզված ենք, որ այդ երիտասարդները կանեն այն, ինչ սպասվում է նրանցից: Երիտասարդությունը մեծ ուժ է և գրավականը՝ գալիք հաջողությունների:

Մեկնում ենք Ս. էջմիածնից լավագույն տպավորություններով: Շնորհակալություն ասելով, սիրալիր հյուրընկալության համար: Խորին և ուժեղ տպավորություն ենք ստացել, պատմական վանքեր, հուշարձաններ այցելելիս: Այդ սրբավայրերում ետում է եկեղեցական, հոգևոր կյանքը, Վաղդեն Ս. պատ-

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆԵՐԻ ՈՂՋԱԳՈՒՐՄԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ (Հոկտեմբերի 2-ին)

րիարք կաթողիկոսի սրբազան ջանքերի շնորհիվ: Հայաստանում ետում է նաև ժողովրդի նոր, սոցիալիստական կյանքը բոլոր բնապատկաներում: Մեծ տպավորություն ենք ստացել նաև հայ ժողովրդի օրեօր բարգավաճող կյանքի պայմաններից: Ահա՛ թե ինչու մեր սիրո աղբյուրը առիթը գտավ է՛լ ավելի խորանալու:

Մեկնում ենք և երբ հասնենք մեր հայրենիքը, մեր ժողովրդին կպատմենք Ձեր եկեղեցուց, Ձեր հայրենիքից ստացած մեր տպավորությունները:

Շնորհակալություն, սիրեցյալ եղբայր մեր, Ձեր ցույց տված շափաղանց սիրալիր, ջերմ հյուրասիրության համար, հանուն մեր երկու եկեղեցիների համադորձակցության, սիրո և միության, որին ձգտում ենք՝ Դո՛ւք և մե՛նք»:

Այնուհետև երկու հայրապետներին ստորագրության համար ներկայացվեց՝ ուսմին պատրիարքի Ս. էջմիածին կատարած պատմական այցելությունը նվիրադրած ող հետևյալ հուշագրությունը՝ ուսմիններեն և հայերեն լեզուներով:

«Աստուծոյ ողորմութեամբ Մենք Վաղդէն Ա Պատրիարք Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, և ժուստինիան Պատրիարք Ռումինական Օրթոդոքս Եկեղեցւոյ, այսօր կիրակի 2 հոկտեմբեր 1966-ին, ողջագործեցինք Սուրբ էջմիածնի կամարների տակ, ի վկայութիւն ի Քրիստոս սիրոյ և եղբայրութեան մեր եկեղեցիների միջև:

«Յղիցի լոյս Տեառն Աստուծոյ ի վերայ մեր» Ամէն»:

Ողջերթի սեղանը վերջացավ խմբովին երգված «Տերունական աղոթք»-ով:

Ի ՊԱՏԻՎ ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲԻ ՀԱՄԵՐԻՎ ՎԵՋԱՐԱՆՈՒՄ

Հոկտեմբերի 5-ին, չորեքշաբթի.— Երեկոյան ժամը 7-ին, Վեհարանում, ի պատիվ Մ. Աթոռի հյուր Տ. ժուստինիան սրբազան պատրիարքի, տրվում է համերգ, որին իրենց շնորհալի մասնակցությունն էին բերել՝

Հայֆիլհարմոնիայի Երիտասարդ ֆառլալլ՝ ա. ջութակ՝ Լեոն Մամիկոնյան, ր. ջութակ՝ Մարտին Երիցյան, ալա՝ Արթուր Սուլթանյան, թավջութակ՝ Ֆելիքս Սիմոնյան: Ծրագրում՝ Հենդել-Սալամոյան՝ «Պասալիայա», Կոմիտաս՝ «Ալ ալլուդա», «Ձինար ես», «Երկինքն ամպել ա», «Վաղարշապատի պար», Կոնստ. Օրբելյան՝ «Հայկական պար»:

Երևանի ռադիոկոմիտեի երիտասարդ երգիչ Ռուբեն Մարտիրոսյանի ծրագրում կային

հետևյալ երգերը. Մ. Եկմալյան՝ «Լուսի, ամպերը եկան, ծածկեցին երկինք», Արամ Մեհրանդալյան՝ «Եկան հայրենի», Արմեն Տիգրանյան՝ «Անուշ» օպերայից Սարգիս մեներգը (արիա) և ժողովրդական երգ՝ «Հորովել»:

Վաստակավոր արտիստուհի Վարդուհի Վարդերեսյանը խորը հուզումով ուսմիններեն լեզվով արտասանում է Ս. Ներսես Շնորհալուց «Աղօթք վասն ննջեցելոց» «Թարգմ. Գր. Ավագյանի»), Ս. Գր. Նարեկացուց երկու հատված «Աղերս առ Ս. Աստուածածին» և «Խոստովանութիւն» (Նարեկից, Վեհափառ Հայրապետի թարգմանությամբ):

ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Գուրգեն Աղամյանը (թավջութակ) և դաշնակահարուհի Էլենուրա Աղամյանը հանդես են գալիս հետևյալ ծրագրով. Շուման՝ «Անուրջներ», Գ. Աղամյան՝ «Էլեգիա» (նվիրված Վեհափառ Հայրապետի զահակալության 11-րդ տարեդարձին), Կոմիտաս՝ «Էս առուն» (թավջութակի և դաշնամուրի համար, մշակումը Գ. Աղամյանի), Դումիտրեսկու՝ «Ռումինական պար», Գ. Աղամյան՝ «Սերենադ» և «Արտաշատի պար»:

Դաշնակահարուհի Էլենուրա Աղամյանը կատարում է երկու կտոր՝ «Պար» և «Էքսպորտ», իր ստեղծագործությունները:

Մ. Տաճարի Երգչախումբը, իր զեղարկատաղանդական ղեկավար Խորեն Հակոբյանի ղեկավարությամբ, հանդես է գալիս հետևյալ ծրագրով. Մալթերզ ժուստինիան պատրիարքի (ուսմիններեն լեզվով), մալթերզ հայրապետական՝ «Ամեն հոյի սրտից բխած», Մ. Եկմալյան՝ «Սուրբ, սուրբ», Ջակովսկի՝ «Տէր ողորմեա», ուսմին ժողովրդական երգ՝ «Մորարում»:

Համերգն անցնում է խանդավառ մթնոլորտում, շատ փայլուն հաջողությամբ:

Վերջում երկու հայրապետները իրենց զոհունակությունն են հայտնում համերգի բոլոր մասնակիցներին՝ շնորհավորելով յուրաքանչյուրի կատարողական բարձր արվեստը:

Տ. ԺՈՒՍՏԻՆԻԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲԻ ՀՐԱԹԻՇՏ Է ԱՌՆՈՒՄ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՅ

Հոկտեմբերի 6-ին, հինգշաբթի.— Այսօր առավոտյան ժամը 12-ին, Տ. ժուստինիան Սրբազան պատրիարքը, մի շաբաթ Մ. Աթոռի հյուրը լինելուց հետո, լավագույն տպավորություններով և հուշերով, հրաժեշտ է անում Վեհափառ Հայրապետից, Միաբանությունից և իր շրախմբով մեկնում Մոսկվա:

Ժամը 11-ին, արևու Հայրապետները իրենց շքախմբերով հավաքվել են Վեհարանի ընդունելության որահր:

Երկու Հայրապետները, հանդրսավոր բրադրության մեջ, ստորագրում են հետևյալ հաղորդագրությունը, որպես վկայություն իրենց ողջագործման և ի Քրիստոս սիրո իրենց եղբայրության:

«Տիրոջ ողորմությամբ Ռումինիո պատրիարքը՝ Նորին Սրբություն Ս. Տ. Ժուստինիանը, ընդունելով եղբայրական հրավերը Ամենայն Հայոց կաթողիկոս, Նորին Սրբություն Ս. Տ. Վաղգեն Ա-ի, սեպտեմբերի 29-ից մինչև հոկտեմբերի 6-ը այցելեց Հայաստան և Մ. Աթոռ Ս. էջմիածին, ուղեկցությամբ ռումին օրթոդոքս եկեղեցվո մի պատվիրակության, բաղկացած՝ Ն. Սրբություն Արատի եպյ. Թեոկախոսի, Ն. Սրբաղնություն, պատրիարքական փոխանորդ Ս. Վիսարիոն եպիսկոպոսի և Արժանապատիվ Ս. Ի. Գալիու, Պատրիարքական վարչական տնօրեն և Ս. Կազակու, Ն. Սրբություն պատրիարքի բարտուղար քահանա հայրերի Պատվիրակությանը ընկերակցում էր նաև Ռումինիո և Բուլղարիո Հայոց առաջնորդ, Ն. Սրբաղնություն Ս. Տիրալբ եպիսկոպոսը: Այս աստվածահաճո առիթով Ս. Տ. Ժուստինիան պատրիարքը և Ս. Տ. Վաղգեն Ա կաթողիկոսը եղբայրական սիրով ողջագործվեցին Իջման Ս. Սեղանի առաջ և վերանորոգեցին իրենց ուխտը՝ առավել ամրապնդելու դարավոր բարեկամության կապերը ռումին օրթոդոքս և Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցիների միջև քրիստոնեական միության ոգով և առավել սերտ գործակցության ցանկությամբ: Զերմ սիրով նրանք աղոթեցին երկու բուլղար եկեղեցիների անսասանության և հայ ու ռումին ժողովուրդների բարօրության ու երջանկության համար, որոնք այսօր խաղաղ կեդրով դարգանում են իրենց հայրենիքների պայծառ արևի տակ:

ՀՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության նախագահի տեղակալ Հրաչյա Մարգարյանը, ներկայությամբ ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր, հայ եկեղեցվո գործերի խորհրդի նախագահ պրն. Կ. Դալլաբյանի, հոկտեմբերի 4-ին ընդունեց Նորին Սրբություն Ս. Ժուստինիան պատրիարքին և Նորին Սրբություն Ս. Վաղգեն Ա կաթողիկոսին, իրենց շքախմբի անդամներով: Տեսակցությունը անցավ բարեկամական ջերմագին մթնոլորտում:

Նորին Սրբություն Ժուստինիան պատրիարքը իր շքախմբով այցելեց մի շարք պատական լճանքեր ու եկեղեցիներ՝ Ս. Հովհանմես, Ս. Գայանե, Ս. Գեղարդ, Օշական, Երևանե Ս. Սարգիս եկեղեցին, Սևանի թերակղզու հին եկեղեցիները, Գառնիի հեթանոսական տաճարի ավերակները, ինչպես նաև՝ Մատենադարանը, Սևանի հիդրոէլեկտրակայանը և Երևանի արհեստական մետաքսաթելի կոմբինատը:

Վեհափառ Հայրապետի մատուցած Ս. պատարագը, որը սպասարկվում էր հայ եկեղեցու սրբադան եւ հսկողություններով և հոգեշնորհ հայրերով, և որին ներկա եղավ ռումին օրթոդոքս եկեղեցվո պատվիրակությունը, զխավորությամբ՝ Նորին Սրբություն Ժուստինիան պատրիարքի, եկավ Նորից հաստատելու ռումին օրթոդոքս և հայ եկեղեցիներին ընդհանուր քրիստոնեական հոգևոր աստվածաբանի առկայությունը:

Անկեղծ բարեկամության և Քրիստոսի սիրո ոգով ընթացած երկու եկեղեցիների հովվապետների միջև զրույցները, հաստատեցին տեսակետների լիակատար նույնությունը մեր օրերի քրիստոնեության վերաբերյալ հարցերում: Երկու հովվապետները վերստին հայտնեցին իրենց համոզմունքը, որ բոլոր եկեղեցիների մերձեցումը, փոխադարձ ճանաչումը և սերտ համագործակցությունը ներկայացնում է այսօրվա աշխարհում խաղաղության, աղատության, ճշմարտության և փոխադարձ ըմբռնման տվյալաբանական պատգամի հռչակումը, որով իսկական քրիստոնյաները չեն կարող հչպետք է լինեն պատերազմներ հրահրողների կողքին, որոնք ավերում ե ոչնչացնում են երկրներ, քաղաքակրթության բարիքներ և սպանում անմեղ մարդկանց:

Մտահոգված այն ընթացքից, որ ստացել է Վիետնամի, ինչպես նաև՝ աշխարհի ուրիշ մասերի պատերազմները, երկու հովվապետները աղոթեցին բարի Աստծուն համայն աշխարհի խաղաղության համար և իրենց եկեղեցիների անունից կոչ են անում բոլոր քրիստոնյաներին և խաղաղասեր բոլոր մարդկանց, որպեսզի միացնեն իրենց ճիգերը, որպեսզի կասեցվի ամեն պատերազմ, որպեսզի մարդկությունը վերագտնի իր խղճի անդորրը և խաղաղ կյանքի ապահովությունը:

Նորին Սրբություն Ժուստինիան պատրիարքը Նորին Սրբություն Ս. Տ. Վաղգեն Ա կաթողիկոսին հրավիրեց այցելելու ռումին օրթոդոքս եկեղեցին 1968 թվականին, Նորին Սրբության զահակալության 20-րդ տարեկարծի առթիվ, Նորին Սրբություն Վաղգեն Ա

կաթողիկոսը հաճույքով ընդունեց այս հրավերը»:

Այնուհետև, երկու Հայրապետները առաջնորդվում են Մ. Տաճար՝ Իջման Ս. Սեդանի առաջ մի անդամ եւ իրենց բրիստոնեական ուխտը կնքելու և ազոթելու:

Ժամը 12-ին մերենաների շարասյունը ուղղվում է դեպի Երևանի օդանավակայան:

Ժուստինիան պատրիարքին անձամբ ճանապարհում է Հայոց Հայրապետը, շրջապատված Մ. Աթոռի միաբաններով, թեմական առաջնորդներով, Գեր. Հոգ. Խորհրդի անդամներով:

Տ. Ժուստինիան պատրիարքին ճանապարհում են նաև ՀՍՍՀ Միևիտարների սովետին ապրնթեր, հայ եկեղեցու զործերի խորհրդի նախագահ Կ. Գալլաբյանը և տեղակալ՝ Ս. Հովհաննիսյանը:

Ժամը 10-ին, ինքնաթիռը ուղևորվի բարեմազթույթյունների և ծափերի ներքո՝ բարձրանում է եթեր՝ ուղղություն վերցնելով դեպի Մոսկվա:

Բարի ճանապարհ քույր եկեղեցու հոգևոր պետ, Ն. Արուսթյուն Ժուստինիան պատրիարքին և նրա շքախմբի անդամներին:

